

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)
רח' האדמו"ר מצאנז 10
בני ברק

שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

פרשת "ויקהל", פרשת "פקודי"

ארבע פרשיות

פורים שחל ביום א' (1) –

תשפ"ד

התוכן:

1. קבלת צדקה מ"נשים". (ליל שב"ק "ויקהל") – שיעור 1.
2. דינים ב"ארבע פרשיות". (שב"ק "ויקהל") – שיעור 2.
3. דיני פורים שחל במוצ"ש, ביום א' (1) והפטרת פרשת "פקודי". (ליל שב"ק ושב"ק "פקודי") – שיעור 3, 4.

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

תחת הלינק: [שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר](http://pninim.co.il/)

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' ויקהל תשפ"ד

קבלת מתנה יקרה מהסבתא שלא בידיעת הסבא

מעשה שהיה באברך שהיה רגיל לבקר אצל הסבא וסבתא שלו, ובאחד מהביקורים הסבתא נתנה לו אלפיים ש"ח כמתנה, והסתפק אם מותר לו לקבל סכום כזה ממנה, משום שהיא נתנה לו שלא בנוכחות הסבא, והסתפק אם מתנה גדולה כזו היתה בהסכמתו. הנכד התבייש לשאול אותה אם זה כסף פרטי שלה או שזה של בעלה, ואת"ל שהכסף אינה שלה פרטית, האם הסבא הרשה לה לחלק מתנה כזו. ולפעמים הסבתא אומרת מפורש, שהיא נותנת לו מתנה, אבל שלא יספר לסבא על המתנה, וזה בודאי מעורר חשד שנותנת לו נגד רצון בעלה.

תרומת הנשים לצורך המשכן – האם היו צריכות רשות מבעליהן

כ' בפי' ויקהל (ל"ה כ"ב) "ויבואו האנשים על הנשים, כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת וכומז כל כלי זהב", ופרש"י על הנשים – עם הנשים וסמוכין עליהן, והוסיף בספורנו – עם הנשים המתנדבות באו האנשים שלהן להסכים בנדבה, כדי שיקבלו הגבאין מהן, שאין מקבלין מן הנשים אלא דבר מועט (ע"ב"ק קיי"ט), לכן פירש "עם האנשים". הפנים יפות ג"כ העיר, שמנה הכתוב כל תכשיטי נשים, וקיי"ל בשו"ע (אהע"ז סי' צ' ס"ט) דאין אשה יכולה למכור בלא רשות בעלה, וכן אין איש יכול למכור תכשיטי אשתו, ולכן פ"י ששניהם היו צריכים להביא כמבואר ברמ"א (אהע"ז סי' צ' ס"ד) וב"ש (שם סי' פ"ה סק"ו). ולכן כתיב "ויבואו האנשים על הנשים", משום שדברים אלו הוי ברשות שניהם, ולא היו מקבלין אלא כשבאו שניהם, אלא שעיקר ההקדש היה מן הנשים שהתכשיטין קנויין להן בחיי בעליהן, אלא שצריך גם כן רשות הבעל, לכך כתיב "על הנשים", דמשמע שהנשים הן העיקר (וכעין זה פ"י המהרי"ל דיסקין).

אבל פירושם חולק על האוה"ח הק' (פ' תרומה כ"ה ב' ד"ה עוד נראה בדקדוק) שחידש, דלנדבת המשכן מותר לקבל מהנשים אפילו דבר גדול, מדכתיב "ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו" – "את" לרבות הנשים, "כל איש" לרבות היתומים, דלצורך כפרה מותר לקבל מהן אפילו דבר גדול, ובפרט שלפי עשרם המופלג, נחשב תרומתם כדבר קטן (דהרי שנינו בבכורות ה': דכשיצאו ישראל ממצרים, אין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים).

ביאור הפנים יפות שהנשים טוו ליריעות אע"פ שמעשה ידיהן לבעליהן משום שלא קבלו מזונות מהם

עוד כ' בפי' ויקהל (ל"ה כ"ה) "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו", והסביר הפנים יפות שהנשים נדבו מלאכת הטויה, ואע"פ שהן משועבדות למעשה ידיהן לבעליהן, כיון שהן ניזונו מן המן, לא היו משועבדות למעשה ידיהן, דהרי מבואר בכתובות (מ"ז:): שתיקנו מזונות לאשה תחת מעשי ידיה, ומה"ט מבואר התם (נ"ח:): שהאשה יכולה לומר לבעלה "איני ניזונית ואיני עושה", כיון שעיקר התקנה היתה משום מזון האשה. אבל לפי פירוש זה, צריך להבין למה הספורנו (וגם הפנים יפות בעצמו) דרשו, שהאנשים היו צריכים לבא כדי שהגבאים יקבלו מהנשים, הלא במדבר שנפל שם המן, הבעלים לא סיפקו מזונות לנשותיהם, וא"כ לא נאמר הדין של מה שקנתה אשה קנה בעלה, ובנוסף לכך, עדיין לא היתה תקנה זו במדבר, אא"כ נחלק בין התקנה שמה שקנתה אשה קנה בעלה, והתקנה שהבעל יש לו זכות במעשי ידי אשתו.

אבל המשך חכמה (פי תרומה כ"ה ב') דרש להיפך מהאזה"ח הק', "מאת כל איש" - ולא מאת כל אשה, דמאשה שיש לה בעל אין מקבלין גבאי צדקה דבר מרובה, והוכיח דגם למשכן אין מקבלין מהן שלא ברשות בעליהן, ממתניי בשקלים (פ"א מ"ג) דדריש הפסוק על תרומת שקלים, ונשים וקטנים אין שוקלים.

קושיית הראשונים בסתירה בין פ' תרומה ופ' ויקהל

ובאמת הריטב"א והרמב"ן בקידושין (ל"ו). כבר הקשו סתירה בין משמעות הפסוקים בפ' תרומה ופ' ויקהל, דמדכתיב בפ' תרומה "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה", משמע בני ישראל ולא בנות ישראל, ואילו בפ' ויקהל כ' "ויבואו האנשים על הנשים", ותירצו, דבפ' ויקהל הנשים הביאו מעצמן ולא נצטוו לכך, א"נ נדבה הוה וכבר נתרבו נשים בנדר ונדבה, ק"ו מהא דגויים נודרים ונודבין ע"ש. אבל משמעות הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"א ה"ב) אינו כן, מדפסק דהכל חייבים לבנות ולסעד בעצמן ובממונם, אנשים ונשים כמקדש המדבר, וכי הכסף משנה דמקור הרמב"ם מדכתיב (ויקהל ל"ה כ"ב) "ויבואו האנשים על הנשים", וכתב (שם ל"ו ח') "ויעשו כל חכם לב", וכתב (שם ל"ה כ"ה) "וכל אשה חכמת לב בידיה טו".

מקור האיסור לקבל צדקה מנשים

והנה מקור האיסור לקבל צדקה מנשים הוא סוגי' בסוף ב"ק (ק"ט), גבאי צדקה לוקחין מהן (פ"י מן הנשים) דבר מועט אבל לא דבר מרובה.... רבינא (פרש"י גבאי צדקה היה) איקלע לבי מחוזא, אתו נשי דבי מחוזא, רמו קמיה כבלי (פרש"י שרשרות זהב) ושירי (פרש"י צמידין), קביל מינייהו, א"ל רבה תוספאה לרבינא והתניא גבאי צדקה מקבלין מהן דבר מועט אבל לא דבר מרובה, א"ל הני לבני מחוזא (פרש"י עשירים הם) דבר מועט נינהו. טעם האיסור לקבל מהן מבואר בראשונים (ע' רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ז ה"ב, ובטור יו"ד סי' רמ"ח) שחזקת המרובה, גנבה או גזל משל אחרים.

וכן נפסק להלכה בשו"ע (יו"ד סי' רמ"ח ס"ד) – גבאי צדקה אין מקבלים מהנשים ומהעבדים ומהתינוקות אלא דבר מועט, אבל לא דבר גדול, שחזקתו גזול או גנוב משל אחרים. וכמה הוא דבר מועט, הכל לפי עושר הבעלים ועניותם, והני מילי בסתמא, אבל אם הבעל מוחה, אפילו כל שהוא אסור לקבל מהן (וע"ש בפת"ש סק"ג שהביא הספורנו הני"ל).

והנה בהא דנפסק שהכל תלוי לפי עושר הבעלים ועניותם, כתב הרדב"ז על הרמב"ם שם, שאם אינו מכיר את הבעלים (פ"י אינו מכיר עושר הבעלים – ע' דרך אמונה שם סקצ"ד) אסור לו לקבל דבר מרובה מהן, דספק גזל אסור, ורק דבר מועט שרי, דמסתמא אין דרכו להקפיד ע"ז.

נאמנות אשה לומר שבעלה נתן לה רשות לתרום לצדקה

אם האשה אומרת לגבאי צדקה שבעלה נתן לה רשות לתרום סכום מרובה, כ' הפת"ש (יו"ד סי' רמ"ח סק"ג) בשם הנו"ב (מהדו"ק יו"ד סי' ע"ב) דמותר לקבל ממנה, משום שהיא נאמנת דאין אדם חוטא ולא לו, ומהיכי תיתי תגנוב משל בעלה ליתן צדקה, והוסיף דמה שאמרו שאין מקבלין מהן דבר גדול, היינו בסתמא, שאז אולי אינו ברשות בעלה והיא סוברת מצוה עבדה, אבל אם אמרה בשעת מעשה שהיא נותנת בשליחות בעלה וברשותו, נלפענ"ד לפום רהיטא ראשונה שנאמנת עכתו"ד. והנה משי"כ שהיא צריכה לומר שנותנת בשליחות בעלה, לאו דווקא הוא, אלא כל שהוא ברשותו נאמנת (מבית לוי קובץ י"א עמוד כ"א הערה ט') בשם מרן בעל שבה"ל זצ"ל).

אמנם יש שהעירו (בדי השלחן יו"ד סי' רמ"ח ס"ד בה"ל ד"ה אבל), דאם יש לה נאמנות לומר שנותנת הצדקה בהסכמת בעלה, למה סתמה הגמ' בב"ק, וכן השו"ע, שאין מקבלים צדקה מנשים, הרי אפשר לשאול אותה, ודוחק לומר שהיא נאמנת רק אם אמרה כן מעצמה, ולא ע"י שאלת גבאי הצדקה וצ"ע. העזר מקודש (אהע"ז סי' פ"ו ס"א) העיר, דלשיטת הנו"ב שאשה נאמנת משום שאין אדם חוטא ולא לו, א"כ יש לימוד זכות לאלו שמקבלים סכום גדול לצדקה מנשים גם כשאינה אומרת בפירוש שנותנת ברשות בעלה, אבל למעשה נשאר בצ"ע אם לסמוך ע"ז לכתחילה.

האם צריך לברר הדבר כשאשה אומרת שנותנת ברשות בעלה

רבינו החת"ס זצ"ל (בהגהותיו יו"ד סי' רמ"ח ס"ד) הסתפק, האם יש לסמוך על החזקה כשבעלה נמצא בעיר, וניתן לברר הדבר, דהרי הגמ' בפסחים (ד.) מסתפקת, המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר, חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק, למאי נ"מ לשייליה (למשכיר אם הוא בדוק) – הרי מבואר דגם אם יש חזקה, בכל זאת אם יכול לברר, צריך לברר. וכ"כ הר"ן שם (דף א': לדפי הר"ף ד"ה גרסינן) וז"ל אפילו נימא חזקתו בדוק, כל היכא דאיתיה קמן, שיילין ליה, דלא סמכינן אחזקה, דכל היכא דאפשר לברורי מילתא, מבררין, ולפיכך כתב הר"ף (פ"ק דחולין) דלא סמכינן ארוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, אלא היכא דאזיל ליה לעלמא וליתא קמן דנישייליה, אבל איתיה קמן, לא סמכינן אחזקה, ובדקינן ליה עכ"ל. אבל החת"ס זצ"ל הוסיף, שאם המקבל צדקה מאשה מתבייש לשאול את בעלה, הרי זה נחשב כליכא לברוריה.

וכעין זה מבואר בהל' ציצית, דבשו"ע (סי' י"ד ס"ד) נפסק שמותר ליטול ציצית חבירו ולברך עליה, וכי שם המ"ב (סק"ג) טעם ההיתר, משום דניחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממוניה, והוסיף בשם הפמ"ג דמ"מ ראוי ליזהר כשבעליו עמו שישאלנו, ואין סומכין על החזקה במקום שיכולין לבררו בקל.

קבלת צדקה מאשה שעובדת ומפרנסת את בעלה

ויש מקום להסתפק, האם האי דינא שאין לקבל צדקה ממנה, הוא אפילו כשהאשה עובדת ומפרנסת את בעלה. בהגהות יד אברהם (יו"ד סי' רמ"ח ס"ד) הביא מש"כ היש"ש (בי"ק פ"ח סי' כ"ט) בשם הראב"ן, דהאידינא מקבלין מן הנשים אפילו דבר מרובה, משום שרגילות לישא וליתן, וכאילו מינו אותן בעליהן שלוחין. וכעין זה מבואר ברמ"א (ח"מ סי' ס"ב ס"א) דסתם אשה נושאת ונותנת בתוך הבית, ואמנם הש"ך (שם סק"ח) פקפק ע"ז, אבל הנתניבות (סק"ז) הסכים שאם הבעל מפקיד מעות ומטלטלין בידה, היא נו"נ בתוך ביתה.

והוסיף הערוה"ש (יו"ד סי' רמ"ח ס"ב) דמבואר במל"מ (הל' אישות ריש פכ"א בשם הרשב"א ומהרי"ט), דכאשר האשה עסוקה במסחר, לא אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה (אבל ע"י חזו"א אהע"ז סי' ע"י סק"ו דצריכה לומר בב"ד איני ניזונית ואיני עושה), ולפי"ז כ"י הערוה"ש, אע"פ דאין דין זה פשוט, אבל לגבי מצות צדקה בודאי מותר לקבל מאשה כזו, וכן משמע קצת בשו"ת נו"ב הנ"ל (מהדו"ק יו"ד סי' ע"ב) שכתב, דמה שצריך להאמין לה שבעלה נתן לה רשות מיירי כשאינה נו"נ תוך הבית.

אבל בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סי' קי"ח וסי' קכ"ה, וח"ה סי' קל"ב סק"ו) הביא נרבה ראיות דא"א לסמוך ע"ז, והקשה על הערוה"ש, דאי נימא שבדינו של המל"מ היא יכולה לומר קים לי, ויכולה לעכב מעשי ידיה וכמבואר בפת"ש (אהע"ז סי' פ' סק"א), א"כ פשיטא דמותר לקבל תרומה ממנה, ואי נימא כהשיטות דמעשי ידיה לבעלה גם כשהיא נו"נ, א"כ היאך שייך להקל לקבל צדקה ממנה, סו"ס היא לוקחת מבעלה באיסור.

עוד הוסיף להקשות, דמש"כ היד אברהם בשם היש"ש אינו כ"כ מדוייק, דהא כ"י היש"ש במקום אחר בב"ק (פ"י סי' נ"ט), וז"ל ומ"מ נראה דווקא הכל לפי הבעל והאשה, דלפעמים עיקר השתדלותם בתוך הבית ואינה אפוטרופוס על דבר מרובה, ואף אם היא אפוטרופוס מ"מ אין הבעל מרשה לה אלא כדי להוציא לצורך הבית, או אפילו קצת לקנות או למכור כדי להרויח, אבל ליתן צדקה צריכה רשות בעלה, אם לא שהיא אשת חיל ומחיה את בעלה, דאז אפילו סך מרובה מסתמא מרשה לה בעלה, וניחא ליה, שאם ימחה תפסיק מלישא וליתן. סוף דבר הכל לפי הענין והסיבה עכ"ל היש"ש. לפי"ז כ"י בשו"ת שבט הלוי הנ"ל, אין הוכחה דסתם אשה בזה"ז היא כאפוטרופוס של בעלה, וגם אין השכל מחייב כן, וצ"י לכנה"ג (ח"מ סי' ס"ב) שהביא מחלוקת בין גדולי האחרונים אם סתם אשה נקראת נו"נ בתוך הבית.

עוד הביא, שמבואר בשו"ת נוב"ת (יו"ד סי' קנ"ח), דאפילו אם האשה נו"נ תוך הבית, אם היא יודעת שבעלה מקפיד, ח"ו אסור לקבל צדקה ממנה, והוא גזל גמור, והתם מיירי כשבעלה מקמץ בנתינת צדקה ואינו נותן לפי ערכו, ואשתו היתה מחלקת צדקות לפי עשרו, ובכל זאת פסק הנו"ב שהוא גזל גמור לקבל ממנה אע"פ שב"ד כופין על הצדקות, מ"מ מי שם האשה לשופטת, ואשה פסולה לדון, וגם לב"ד אין רשות ליקח ממנו בלי ידיעתו, וגם להתיר לה בימי עיבורה ליתן חלקה לעניים שיתפללו עבורה ויעשו לה פדיון, ג"כ אינו נכון, דאין זה בכלל רפואה, אא"כ כל בני משפחתה נוהגין כן, דאז אפשר י"ל דגם בעלה חייב

לעשות לה כן וכופין אותו על כך, אבל לא שהיא תעשה זאת בלי ידיעתו בגניבה. ולכן להלכה פסק בשו"ת שבט הלוי הנ"ל, אפילו כשהיא עובדת תמורת משכורת ומרויחה כסף בעצמה, אין לקבל צדקה מרובה ממנה בלי רשות בעלה.

שיטות הפוסקים במחלוקת שו"ת הרא"ש ומהר"ם מינץ אם אשה שנו"נ בבית יכולה ליתן צדקה

אבל הפת"ש (אהע"ז סי' צ"א סק"א) הקשה על הנו"ב, מהא דמבואר בבית שמואל (אהע"ז סי' צ"א סוסק"ג) בשם המהר"ם מינץ דאשה שנו"נ בבית, אם נדרה לצדקה צריך הבעל לשלם בשבילה, ואע"פ שיכול למחות לה להבא, אבל צריך לשלם מה שנדרה כבר - הרי מפורש נגד הנו"ב שפסק דאם היא יודעת שבעלה מקפיד, אפילו כשנו"נ בתוך ביתה אסור לקבל ממנה, והעיר הפת"ש דכנראה שהנו"ב לא שם לבו לדברי הבי"ש.

אבל בשו"ת מהר"י אסאד (אהע"ז סי' מ"ג) הסביר, שהנו"ב לא חשש לשיטת הבי"ש ומהר"ם מינץ, משום שהבעל יכול להפר נדרי אשתו משלה, וכש"כ אם נדרה בשלו אם הבעל מוחה לאלתר, דבכה"ג לא עשתה ולא כלום, והביא שו"ת הרא"ש (כלל י"ג סי' י"א - הובא גם בשי"ך חו"מ סי' צ"ו סק"ט) שנשאל אודות אשה שנו"נ בתוך הבית ונדרה ליתן צדקה או השכירה מלמד, ובעה"ב מוחה בידה, וכתב דנחלקו רבותינו בדבר, דיי"א שמכרן ומקחן קיים, וכן משאן ומתנן, משום תקנת השוק, אבל רבינו מאיר לא הי' פוסק כך. ועל צדקה שנדרה פסק הרא"ש, אע"פ שמקבלין מן הנשים דבר מועט, הני מילי מסתמא דאמרינן מסתמא הבעל אינו מקפיד על דברים המועטין הללו, אבל היכא שהבעל מוחה בהדיא, פשיטא לן שאין לה ליתן מאומה בלא רשותו, והמקבל ממנה הרי זה גזל, אף אם הניחה לישא וליתן וכו'. וכי המהר"י אסאד זצ"ל דמשי"כ הבי"ש בשם המהר"ם מינץ, ס"ל כשיטת הי"א בשו"ת הרא"ש דמקחן קיים משום תקנת השוק אבל לא קיי"ל הכי, ועוד דכל מחלוקתם בשו"ת הרא"ש הוא רק לגבי מו"מ, אבל לגבי צדקה מוכח ברא"ש דלא פליגי בזה, וכי המהר"י אסאד זצ"ל דאפילו אם מסרה לגזבר אין במעשיה כלום, כמו שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו דהרי הבעל מוחה, וממילא אם נדרה אין עליה עונש ועון נדרים, ואע"ג דמעשה ידיה לבעלה רק מדרבנן, אי"כ מן התורה מעשה ידיה שלה, וחל נדרה מה"ת בנו"נ בתוך הבית, מ"מ הפקר ב"ד הפקר אף להקל על ד"ת. גם היד שאול (ו"ד סי' רמ"ח אות ד') דחה חידושו של המהר"ם מינץ מהלכה.

בשו"ת שבה"ל הנ"ל כתב, אפשר המהר"ם מינץ מיירי כשנדרה ולא הפר מיד ונמצא נדרה קיים, ואע"פ דיתכן שאין הנדר חל כלל כיון שאין בכחה לחייב בעלה בצדקה, מ"מ חשש המהר"ם מינץ כיון דהרבה פעמים הבעל אינו מקפיד כשאשתו נו"נ בתוך הבית, וכיון ששתק ולא הפר, אולי אז קיים נדרה.

וע"ע בשו"ת בית שלמה (או"ח ח"א סי' ק"א) שג"כ כתב, דלפי הרא"ש לגבי צדקה לכו"ע אין מעשיה קיימין, ותמה על המהר"ם מינץ שפסק נגד שיטת תוס' בנדרים (ל"ה): ונזיר (כ"ד). וב"מ (ק"ד). דאשה שנדרה תחת בעלה אינו צריך לשלם, ומדלא חילק תוס' משמע דאף בנו"נ דינא הכי, וכן בר"ן ורא"ש בנדרים שם כ' כשיטת תוס', והיאך פסק המהר"ם מינץ נגדם בסברא דהבעל צריך לשלם נדרי אשתו משום שהוא צריך לבטל מעליה עונש דבעון נדרים בניס מתים, והאי גברא בודאי בעי בניס, וכי דטעמו תמוה ודינו תמוה, ולמסקנא פסק הבית שלמה כשיטת שו"ת הרא"ש. ובאמת בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' ל"ב ד"ה והנה עוד העיר) תמה על הבי"ש שהביא המהר"ם מינץ נגד דברי הרא"ש, והביא שכבר תמה עליו בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' ס"ט), והסביר המהרש"ם דהמהר"ם מינץ מיירי כשנדרה קודם הנישואין ואח"כ נשאת, דכבר חל עליה הנדר מקודם, וע"ז פסק דאשה שנו"נ כיון דמכרה קיים, הכי נמי צריכה לקיים מה שנדרה, דנהי דיכול למחות מכאן ולהבא, מ"מ מה שנדרה כבר ועשתה קודם לכן, נראה שהוא חייב לקיים, אבל עי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סוס"י נ"ז) מש"כ בזה.

משמעות נוסח ה"תנאים" שישלטו בנכסיהם שוה בשוה

בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' מ"ה) הביא תמיהת השואל בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא ג' סי' קפ"א) דבזה"ז כותבים בתנאים שהבעל והאשה יישלטו בנכסיהם שוה בשוה, וא"כ מותר לנשים ליתן צדקה, וכן לקבל מהן בלי רשות בעליהן, והשיב הגר"ש קלוגר זצ"ל דמה שכותבים כן הוא רק שופרא דשטרא, ואין זה תנאי אלא דרך ברכה שמברכין אותם שיהי' ביניהם שלום ואחדות עד שיסכימו לשלוט בנכסיהם

שוה בשוה, וע"ש בשו"ת טוטו"ד שהסביר נוסח התנאים באופנים שונים. אבל בשו"ת מהרש"ם כתב שמצא בשו"ת מהרי"ק (שורש נ"ז) דאם כתבו כן בתנאים, קאי התנאי גם על נכסיו והוא תנאי גמור, וכי המהרש"ם דלפ"ז יש מקום גדול לדברי השואל בשו"ת טוטו"ד, ואפשר בזמן הש"ס ושוי"ע לא נהגו לכתוב כן משא"כ בזה"ז, וסיים שם דיש לקיים דברי המהר"ם מינץ בעשירה גדולה שנדרה לפי ערך עשרה, וכבר קיימה דבריה ונתנה, דודאי מעשיה קיימין ואין להוציא מיד המוחזק, דבזה לכו"ע מועיל תנאי דישלטו בנכסיהון שוה בשוה. אבל ע"י בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' ע"ח סק"ד) דאע"פ שהמהרש"ם יישב המהר"ם מינץ ממה שקשה עליו משו"ת הרא"ש, והסביר דהמהר"ם מינץ מיירי שנדרה קודם נשואיה, אבל סו"ס כשהאשה נתנה הצדקה אחר נשואיה, וכשנודע לבעלה מחה מיד, א"כ לא יצאנו ידי חובת דברי הרא"ש, וע"ש באריכות בזה.

סיכום לדינא

תבנא לדינא, אם הסבתא נתנה מתנה יקרה לנכד או לנכדה, ואמרה שלא יספרו לסבא, בודאי יש לחוש משום גזל, וגם אם אינה אומרת כן, אם ניתן לברר אם נותנת בהסכמת הסבא, צריכים לברר הדבר. ומ"מ אם מדובר בסבא וסבתא אמידים, שאלפיים ש"ח אינו סכום כ"כ גדול, מותר לקבל ממנה, א"נ אם כל המו"מ בבית מנוהלת ע"י האשה, והבעל סומך עליה, ג"כ יש להקל.

נשים שתורמו לצדקה בערב נשים

מעשה שה"י בערב המיועד לנשים, שאחד מהמארגנים שיש לו כח שכנוע גדול, עלה על הבימה בסוף הערב, והסביר לכל המשתתפות את הצורך הגדול ביותר לחתום על הוראת קבע, סכום נכבד למשך שנה, לצורך טיפול בחולה מסויים. בתוך דבריו הזכיר מש"כ הרמ"א בהל' שבת (סי' של"ד סכ"ו) דמי שחילל שבת אפילו באיסור דרבנן בשוגג, צריך להתענות ארבעים יום, ואם ירצה לפדות התעניות, יתן בעד כל יום י"ב פשיטים לצדקה (כאשר מחיר של כבשה או שעירה היתה י"ח פשיטין), והכריז שהוא לא מאמין שיש אפילו אחת מהמשתתפות שיכולה לומר ודאי שלא עברה על איסור דרבנן בשבת בשוגג. בעקבות הדרשה הנלהבת, הרבה נשים חתמו על הוראות קבע (חלקן חתמו 199 ש"ח בגימטריא של "צדקה" למשך 12 חודש), אבל כשהגיעו לבתיהן וסיפרו לבעליהן, פרץ ויכוח ביניהם, ובאו לשאול אם מותר לאשה לחתום על הוראת קבע כזו, ואם זה נחשב כנדר, והאם בעלה צריך לשלם את נדרה.

הסכמת הבעל כשיודע שאשתו הולכת לערב שעושים שם מגבית

והנה בנד"ד, הבעל והאשה לא ידעו שבאותו ערב יעשו גם מגבית, אבל לפעמים יודעים מראש שתיערך מגבית באותו הערב, וא"כ אפשר הסכמת הבעל שאשתו תשתתף, נחשב כהסכמתו שתתרום. בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סי' קס"ז - ובנדמ"ח יו"ד סי' ק"מ) נשאל מרב קהילה שמתפרנס מהקהילה, ונשות הקהילה עושות אסיפה מזמן לזמן עם תוכנית, כדי לאסוף כספים עבור הקהילה, ונסתפק הרב שמא אסור לו ליהנות מהמשכורת שהוא מקבל משום שחלק מהכסף בא מאסיפות הללו, והנשים תורמות ללא רשות מבעליהן, וא"כ ח"ו יש בידו כסף גזול.

בתו"ד לימד זכות מכמה וכמה סיבות, אב"א משום דמבואר בב"ק (ק"ט). דרבינא קיבל תכשיטים לצדקה מנשות מחוזא, משום שהיו עשירות והני תכשיטים דבר מועט הוא אצלן, א"כ גם אצל הרב השואל, הנשים שמתאספות אינן פחות עשירות מנשות מחוזא. עוד הוסיף סברא, כיון שהנשים קבלו הזמנה להשתתף באסיפות אלו, א"כ בעליהן ידעו מזה, ומהיכ"ת יש לחוש שהבעלים יקפידו על נדבות נשותיהן. ועוד צירף שם סברת המהרש"ם הנ"ל, דמדכתיב "וישלטו בנכסיהון שוה בשוה", א"כ רשותן ליתן צדקה. עוד הוסיף סברת שו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רל"א), אע"פ שאין מקבלין מעות ממומר לבנין ביהכנ"ס, מ"מ ע"י תערובת מותר, וכסברת השעה"מ בהל' שקלים שהקשה היאך מקבלין שקלים מקטנים אם ימסרו השקלים לציבור, הרי מבואר בסוכה (מ"ו): דקטנים לאו בני אקנויי ניהו, ותירץ דגם אם לא

ימסרו שקליהן לציבור מהני, משום דממון הקטנים בטל ברוב ממון של הגדולים, ואע"ג דמטבע חשיבא ואינה בטילה, היינו רק מדרבנן, ולגבי דרבנן מהני תקנתא דגם קטן יכול למסור לציבור, ולכן פסק המהר"ם שיק להלכה, דע"י תערובת מותר לקבל כסף ממומר, וא"כ יש להקל גם לגבי כסף שהנשים תרמו שבא ע"י תערובת, דרוב הנשים מסתמא אין בעליהן מקפידין, או שנתנו דבר מועט דודאי אינו מקפיד.

לפ"ז בנד"ד שהנשים הלכו להשתתף בתוכנית, יש לחלק בין אם פרסמו מראש שתה"י שם מגבית, ואם בעליהן ידעו מכך, מסתמא ידע שאשתו תתרום, לבין אם לא פרסמו שתה"י מגבית, והבעל לא ידע שתתרום, ואפילו את"ל שפרסמו שתה"י מגבית, אם אינו מקובל להתרים בדרך הוראת קבע אצל נשים, א"כ הסכמת הבעל שתשתתף בתוכנית, אינו מחייב שהסכים שתחתום על הוראת קבע.

האם יש חיוב לבעל לשלם מה שאשתו התחייבה משום כפרה

עוד יש להסתפק אם התחייבות אשתו שנעשתה משום כפרה, מחייב את בעלה לשלם. שנינו בב"מ (ק"ד.) ר' יהודה אומר אדם מביא קרבן עשיר על אשתו (פרש"י שהוא חייב בקרבן לידתה וצרתה, ואם הוא עשיר אין יכול לומר היא אין לה כלום ותיפטר בקרבן עני), וכן כל קרבן וקרבן שהיא חייבת (פרש"י שלא בנדר ונדבה כגון קרבן זיבתה ואשם וחטאת שעליה), שכך כותב לה, אחריות דאית לך עלי מן קדמת דנא. תוס' שם הסבירו דמיירי בכל הקרבנות שהיתה חייבת קודם שנישאת לו, ודווקא בקרבנות שהן לכפרה כגון לידה וזיבה וצרת... ותוס' הביא מהירושלמי, דאפילו אם אכלה חלב או חיללה שבת, משמע דווקא בהני שצריכה להביא, אבל קרבנות שנדרה ונדבה קודם נישואין או שלוותה ואכלה, לא ישלם.

לפ"ז נסתפק בשו"ת תרוה"ד (ח"א סי' רפ"ב), אם הקהל עשו תקנה, והעמידו קנס שכל מי שיעבור, הן איש והן אשה יקנס בכך וכך לצדקה, האם הבעל צריך לשלם הקנס אם אשתו עברה על התקנה, כמו שחייב לשלם כל כפרה שלה, ולהלכה פסק הרמ"א (אהע"ז סי' צ"א ס"ד) ע"פ התרוה"ד דהוא חייב לשלם, אבל הטי"ז שם הק' על הרמ"א, דהתרוה"ד רק נסתפק אם עבירה על התקנה דומה לחיוב קרבן וכפרה, ונשאר בצ"ע, ולמה פסק הרמ"א בשם התרוה"ד דהבעל חייב לשלם, ולכן כ' הטי"ז דאין להוציא ממון מהבעל בכפיה ע"פ הרמ"א.

אבל יש מחלוקת גדולה בראשונים בזה, דבנגעים (פ"ד מ"ב) תנן ר' יהודה אומר אף ע"י אשתו מביא קרבן עשיר וכן כל קרבן שהיא חייבת, וכתב שם הר"ש כגון דלידה וזיבה וסוטה חייב להביא על אשתו, אבל אם אכלה חלב או שחיללה שבת אין הבעל חייב, והביא שכן מבואר גם בספרי, ומשמעות לשון הר"ש דכו"ע מודו בזה. והנה הרמב"ם (הל' שגגות פ"י ה"ה) פסק דכל הקרבנות שהאשה חייבת, בעלה מביא על ידה, אם הי' עני מביאה קרבן עני, ואם הי' עשיר מקריב על ידה קרבן עשיר, וכ' שם הכסף משנה, אע"ג דר' יהודה קתני לה במתני', משמע דליכא מאן דפליג עליה, ולכן הרמב"ם סתם כוותיה. והק' מרן ראש הישיבה זצ"ל באב"ע עזרי (הל' מעשה הקרבנות פ"ב הי"ב במהדו"ק) - הרי מפורש בספרי (פי' נשא על הפסוק "והביא את קרבנה עליה") וז"ל כל קרבן שעליה דברי ר' יהודה, וחכמים אומרים קרבן שמכשירה לו כגון זבה ויולדת, הרי זה מביא עליה משלו, ואין מקיף מכתובתה, וקרבן שאין מכשירה לו כגון שקפחה נזירות בראשה או שחללה שבת, הרי זה מביאה משלה ומקיף מכתובתה עכ"ל הספרי. הרי דנחלקו ר"י וחכמים, ולר' יהודה חייב הבעל בכל הקרבנות אף אם חללה שבת, וכן פסק הרמב"ם ודלא כחכמים, וע"ש מה שהאריך בזה.

בשו"ת עין יצחק (אהע"ז סי' ע" סק"ג) ג"כ הביא דנחלקו הראשונים בזה, וכ' דאמנם תוס' והרמב"ם ס"ל שהבעל חייב בכל קרבנות אשתו, וגם במה שבא ע"י שגגתה ופשיעתה, אבל הריטב"א (ב"מ ק"ד.) והר"ש והרא"ש בנגעים ס"ל דכשאכלה חלב או חיללה שבת אינו חייב משום שבא ע"י מעשיה דגרמו לה.

עכ"פ מאחר שיש מחלוקת ראשונים אם בכלל הבעל חייב לשלם עבור כפרת חילול שבת של אשתו, אמנם הרמ"א פסק כהתרוה"ד, אך הטי"ז הקשה עליו דהתרוה"ד נשאר בספק, לכן בודאי יש מקום גדול לומר כמו שפסק הטי"ז, דאין להוציא מידי הבעל לכפרת חילול שבת של אשתו.

שיטת שו"ת רב פעלים שהבעל צריך לשלם עבור כפרת אשתו שחיללה שבת

מאידך גיסא בשו"ת רב פעלים (ח"ג חו"מ סי' ד') דן אודות אשה שחיללה שבת בשוגג, והורו לה חכמי העיר שתתן דמי חטאת שמינה לעניים, וכתב דאע"פ שהאחרונים מפקפקים על דברי הרמ"א, אבל הש"ך בהל' צדקה (יו"ד סי' רמ"ח סק"י) הביאו להלכה, וא"כ משמע דס"ל כוותי'. ועוד, דהוראת חכמי העיר דומה לכפרה בקרבן, דהרי היא חיללה שבת בשוגג, וא"כ אפשר גם הטי"ז יסכים שחייבת כפרה בזה, וממילא מוטל החיוב על הבעל. והביא דגם בשו"ת נו"ב (מהדו"ת אהע"ז סי' צ"ו) נקט שבדבר כפרה חייב הבעל לשלם, וכן מבואר באוה"ח הק' הנ"ל (פ' תרומה) דלצורך כפרה מקבלים אפילו דבר מרובה מן הנשים, ולכן פסק שם, כיון שהיא חייבת משום כפרה ובעלה חייב לשלם עבורה, אינה צריכה לבקש רשות מבעלה ואין בזה חשש גניבה, כיון שממון בעלה מסור בידה להוציא הוצאות הבית הצריכים, ודבר זה שהוא לצורך כפרתה, גם כן בכלל הוצאות הבית.

האם מתענים בזה"ז לכפרה

אבל יש לדון טובא בזה, דהרי הרמ"א (יו"ד סי' קפ"ה ס"ד) פסק דהנכשל באיסור נדה יתענה מ' יום (ע"ש כל הפרטים), וכ' הפת"ש (סק"ב) שאם אשה צריכה כפרה, מאחר דנשים תשושי כח הן, יש להקל עליהן בתעניתן... וע"ע בשיעורי שבט הלוי (שם סק"ט) שהביא שו"ת חת"ס (או"ח סי' קע"ג) ושו"ת דברי חיים דבענין התשובה נוטים להקל בתענית ולהחמיר בתשובה בשאר דברים, וכן בקובץ אגרות החזו"א (ח"ג סי' קמ"ט) כ' שמי שנכשל בחילול שבת, עיקר התיקון הוא לשים לב מכאן ולהבא שלא יכשל בחילול שבת, ולהתרגל להחמיר בזמן כניסת השבת גם במקום מצוה, כי עדיף להכשל בביטול מצוה מלהכשל בחילול שבת, והוסיף שדקדוק בשמירת שבת בכל הלי"ט מלאכות, הוא הדבר הכי טוב לתקן עצמו כשנכשל בחילול שבת.

סיכום לדינא

לכן נראה דודאי אין מן הראוי לעשות מגבית של הוראות קבע לנשים, ואם עשו מגבית וקיבלו תרומות גדולות, אין לגבות ההוראות קבע כל זמן שלא יקבלו אישור מהבעל שמסכים לתרומת אשתו, דיש בזה חשש גזל, ואפילו אי נימא שהנשים חייבות כפרה על מה שחיללו שבת בשוגג, א"א להוציא כסף מהבעל, ובפרט בזה"ז דיש דרכים אחרים לחזור בתשובה חוץ מתענית. ומ"מ אם האשה נדרה מפורש (או לפי השיטות דשייך נדר לצדקה בכתב ובמחשבה), ראוי שתתיר נדרה, דאם לא תתיר, כ' באגרות משה (אהע"ז ח"א סי' ק"ג ד"ה ומשי"כ) דאם תתאלמן או תתגרש תהי' חייבת לשלם את נדרה.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' ויקהל תשפ"ד

ענייני ארבע פרשיות

הוצאת שני ס"ת לפ' שקלים – טירחא דצבורא

שנינו במתניי במגילה (כ"ט.) ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין בפ' שקלים, חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר, ובגמ' שם (כ"ט.): א"ר יצחק נפחא ר"ח אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלש תורות, וקורין בהן אחד בעניינו של יום, ואחד בשל ר"ח, ואחד בכי תשא.

הריטב"א שם הק' למה אין קורין כל שלש הקריאות בס"ת אחד, ות"י משום טירחא דצבורא שיצטרכו להמתין בזמן שגוללין הס"ת.

יש יותר טירחא דצבורא בהגבהה וגלילה של ס"ת שני מגלילת הס"ת מפ' השבוע לפ' שקלים

לפי"ז יש לדון כשחל ר"ח באמצע השבוע, ולכן בפ' שקלים מוציאים רק ב' ס"ת, ובדרך כלל חל פ' שקלים כשקוראים תרומה או תצוה או ויקהל, הרי בכה"ג יש הרבה פחות טירחא דצבורא כשרק יגוללו הס"ת של פ' השבוע עד כי תשא, ממה שיגביהו הס"ת שקראו בו פ' השבוע, ויפתחו ס"ת אחר לפ' כי תשא לקרא בו פ' שקלים. ובשלמא כשחל ר"ח בשבת, וקראו פ' השבוע בס"ת הראשון, ויש טירחא דצבורא לגוללו עד פ' פנחס לקריאת ר"ח, ואח"כ יש עוד טירחא דצבורא לגוללו לפ' כי תשא לקריאת פ' שקלים, לכן מובן שמוציאין ג' ס"ת, דאין גוללין בצבור משום טירחא דצבורא, אבל כשר"ח אדר אינו חל בשבת, לכאורה גלילת הס"ת לפ' כי תשא היא טירחא קטנה כנגד הטיירחא של הגבהה וגלילה ופתיחת ס"ת אחר לפ' שקלים.

דיוק בלשון השו"ע שלא הזכיר שמוציאין ב' ס"ת בשבת פ' שקלים

ויש לדייק הכי מלשון השו"ע (סי' תרפ"ה ס"א), שפסק דכשחל ר"ח אדר בשבת מוציאין ג' ס"ת, אבל לא כ' דכשר"ח חל באמצע השבוע מוציאין ב' ס"ת לפ' שקלים, וכמו שפסק לגבי פ' זכור ופ' פרה ופ' החודש שמוציאין ב' ס"ת.

עדות על הג"ר נתן אדלר והגר"ש סלנט זצ"ל שהוציא רק ס"ת אחד בפ' שקלים

בפירוש הנחל אשכול על ספר האשכול (הלי סדר פרשיות והפטורות ח"ב עמוד 66 סק"א) כתב, דהמדקדק בלשון הטור, ימצא שכתב, דאם חל פ' שקלים בתצוה או כי תשא, מוציאין ספר אחד, ואילו לגבי יתר הדי פרשיות כ' דמוציאין ב' ס"ת, והסביר הנחל אשכול טעם הדבר ע"פ הגמ' ביומא (ס"ט:) דאין מדלגין בתרי ענינא אפילו הם קרובים, ואפילו בענין אחד אין מדלגין אם הוא רחוק בכדי שיפסיק התורגמן מפני כבוד הצבור, וכמו"כ אין גוללין ס"ת בצבור משום כבוד הצבור, ולכן בד' פרשיות שאינם סמוכים לפ' השבוע וצריך לדלג ולגלול ולשהות, מוציאין ס"ת שני, משא"כ בפ' שקלים אם חל בש"ק שקורים פ' תצוה, אי"צ לגלול כלל, וכמו"כ בפ' כי תשא שגולל מעט למפרע ולא מינכר (וע"ש שכי שהרמב"ם חולק בזה וס"ל שאם הי' היכ"ת שיחול פ' שקלים בכי תשא, מוציאים ב' ס"ת), ולכן כ' הנחל אשכול דאם חל פ' שקלים בפ' משפטים, כיון שצריך לדלג ולגלול כמה יריעות, וגם הרי אין מדלגין בתרי ענינא אפילו קרובים זה לזה, בכה"ג צריך להוציא ב' ספרים גם לפרשת שקלים. לפי דבריו ה"ה כשחל פ' שקלים בפ' ויקהל, ג"כ יצטרכו להוציא ב' ס"ת, ותמה שם על המנהג בביהכ"ס בפ"ד של הגאון ר' נתן אדלר זצ"ל, שתמיד הוציאו רק ס"ת אחד בפ' שקלים, דלפי הנ"ל הי' צריך להיות נ"מ מתי חל פ' שקלים.

וכידוע, גם הגר"ש מסלנט זצ"ל (הובא בתורת ר' שמואל מסלנט ח"א עמוד ק"ו, וכן בלוח א"י שנדפס בימיו) הורה להוציא רק ס"ת אחד בפי שקלים.

מנהגינו להוציא ב' ס"ת וטעם המנהג

אבל מנהגינו תמיד להוציא ב' ס"ת בפי שקלים, אע"פ שמדיוק הרמב"ם והטור, וכן פשוט משמעות השו"ע שלא הזכיר שצריך להוציא ב' ס"ת בפי שקלים, דיש לחוש משום טירחא דצבורא, ובדרך כלל, בין אם הפרשיות קרובות ובין אם הן קצת רחוקות, יש יותר טירחא דצבורא בס"ת השני, אא"כ נאמר דכיון שאין גוללין בצבור, לא פלוג רבנן.

עוד שמעתי תירוץ ליישב מנהגינו להוציא ב' ס"ת, גזירה משום היוצאים, שלא יבואו לומר ששבת זו אינה פי שקלים, דהרי מצאנו שחז"ל הקפידו שלא להתחיל או לסיים פחות מבי פסוקים סמוך לסוף הפרשה או סמוך לתחילת הפרשה, גזירה משום הנכנסין והיוצאים, וא"כ גם כאן בפי שקלים יש מקום לגזור שאם יראו רק ס"ת אחד, לא ידעו שהוא פי שקלים, ולכן תקנו שתמיד מוציאים ס"ת נוספת לקריאת פי שקלים, אלא שהסבר זה אינו תואם עם הדיוקים של הנחל אשכול בלשונות של הטור והרמב"ם.

חומר האיסור של טירחא דצבורא

בגדר חומר האיסור של טירחא דצבורא, מצאנו שהוא דוחה אפילו מ"ע מה"ת, דהרי נפסק בשו"ת הרשב"א והובא בשו"ע (סי קל"ה ס"ה) ובמ"ב שם (סקט"ז), דאם הכהן קורא ק"ש כשהגיעו הצבור לקרה"ת, אין ממתינים מלהוציא הס"ת עד שיגמור הכהן את תפילתו משום טירחא דצבורא, אע"פ שיש מ"ע של "וקדשתו", אלא ישראל עולה במקום כהן, הגם שיש לבאר, כיון שהכהן אינו פנוי, אין זה זלוול בכהונתו (ע"ש בשו"ת הרשב"א ח"א סי קפ"ה שכי טעם זה, אע"פ שבמקור הדברים שם סי קט"ו, כי טעם ההיתר משום טירחא דצבורא).

אלא דלפי"ז מאחר דמצאנו שטירחא דצבורא היא כ"כ חמורה, הק' המ"א (סי קמ"ד סק"ז) למה נפסק בשו"ע (שם סי"ג) דאע"פ שאין גוללין ס"ת בצבור משום כבוד הצבור, מ"מ אם אין להם אלא ס"ת אחד והם צריכים לקרות ב' ענינים, גוללים אותו וידחה כבוד הצבור, ומאי שנא מהכה"ג ביוהכ"פ שהתירו לו לקרות פי "ובעשור" שבפי פנחס בע"פ כדי שלא להטריח הצבור להמתין עד שיגללו הס"ת שקראו בו בפי אמור. ות"י המ"א, שבבהמ"ק היו כל כלל ישראל ולא מחלו על כבודם, משא"כ בביהכ"ס דיש מתי מעט, ומסתמא מוחלין על כבודם כדי לקיים קריאת המפטיר כתיקונה. עוד ת"י כי הבית מאיר (יו"ד סי רע"ט), דרק בקריאת הכה"ג ביוהכ"פ שלא הי' חיוב הקריאה על הצבור, ולא הי' צריך להוציאם בקריאתו, לכן אמרו שיקרא בע"פ, משא"כ בקרה"ת בביהכ"ס שכולם יי"ח, שפיר שייך לומר שהצבור מוחלין על כבודם.

הוצאת ב' ס"ת כשאחד מהם רק כשר בדיעבד או הוצאת ס"ת אחד ולגוללו בצבור

אלא דלפי"ז יוצא, דמשום חובת קרה"ת המוטלת על הצבור, אין מתחשבין בטירחא דצבורא, דלא מיבעי לפי המ"א שבבתי כנסיות שלנו אין כלל ישראל, ובודאי מוחלים על כבודם כדי לקיים קרה"ת כתיקונה, אלא גם לפי הבית מאיר, כאשר חיוב הקריאה מוטלת על הצבור הם מוחלין על טרחתם, ולכן פסק בשו"ת זכר יהוסף (ח"א סוסי" ל"ו) דצבור שיש להם ב' ס"ת אלא שאחד מהם הוא ס"ת מהודר, והשני הוא רק כשר בדיעבד, והוא יום שקורין בו מבי פרשיות שונות, יוציאו רק ס"ת אחד המהודר, ואין לחוש משום טירחא דצבורא אע"פ שיצטרכו לגוללו בצבור.

המתנה עד שיביאו נביא מביהכ"ס אחר

והנה יש להסתפק היאך ינהגו צבור שהשאילו ה"נביא" לביהכ"ס אחר, ולא החזירוהו עדיין עד סוף קרה"ת, האם ימתינו עד שיביאו את הנביא, או שמא משום טירחא דצבורא יקראו את ההפטרה מתוך חומש או נביא שלם. בשו"ת שלמת חיים (סי ק"ע) פסק, כיון שהצבור רוצים דווקא לנהוג כמנהגם לקרא הנביא מתוך הקלף, הם מוחלים על הטירחא דצבורא, ואין זה דומה לטירחא דצבורא של כלל ישראל בעזרה ביוהכ"פ, שהתירו לכה"ג לקרא בע"פ.

אבל בשו"ת זכר יהוסף הנ"ל (ח"א סי' ל"ו) פסק שלא ימתינו, אלא יפטירו מנביא שלם שנדפס כדי למנוע טרחא דצבורא. וע"ש שהוכיח דאין להמתין בקריאת ההפטרה עד אחרי מוסף כדי למנוע טירחא דציבורא, דהרי מבואר בט"ז (סי' רפ"ד סק"א) דבזה"ז שקורין ההפטרה אע"פ שבטלה הגזירה וקורין גם בתורה, יש חיוב על הקורא ההפטרה גם לעלות למפטיר ולקרא בתורה ולברך עליה תחילה, כדי שידעו שהתורה יותר חשובה מהנביא, וא"כ א"א להפריד הקריאות זו מזו.

עוד הוסיף, כיון שכבר הגיע הזמן של קריאת ההפטרה, שיהוי מצוה לא משהינן עד אחרי מוסף. עוד הוסיף, אע"פ שכל עיקר קריאת ההפטרה היא משום עת לעשות לה', וא"כ כשיש נביא אסור לקרא שלא מן הנביא, מ"מ צריך לומר, כיון שצריך להמתין נחשב כליכא נביא, דומיא למה שפרש"י בגיטין דאין אפשרות לכל ציבור לכתוב לעצמן נביא שלם. ובכל זאת סיים שם דאין חשש אם הציבור ירצו להחמיר אחרי מוסף לקרא מהנביא בלי ברכה ולהיות מן המהדרין.

מהו שיעור זמן שנחשב כטירחא דצבורא

אלא דיש להסתפק מהו השיעור של זמן שנחשב כטירחא דצבורא. לכאורה יש להוכיח מרש"י בברכות (י"ב: ד"ה ולימא) דשיעור המתנת אמירת פסוק אחד כבר אינה נחשבת כטירחא דצבורא, דשנינו בגמ' שם - בקשו לקבוע פ' בלק בק"ש, ומפני מה לא קבעוה, משום טורח צבור, והק' הגמ' למה רצו חז"ל לקבוע פ' בלק בק"ש, אם הטעם הוא משום דכתיב בה האי קרא "כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו", א"כ לימא האי קרא ותו לא, ופרש"י דבזה ליכא טירחא דצבורא.

מאידך גיסא יש להוכיח דשיעור קריאת ג' פסוקים נחשבת כטירחא דציבורא, דהרי שנינו במתני במגילה (כ"א:). בשני ובחמישי בשבת ובשבת במנחה קורין שלשה, אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהן, ופרש"י (ד"ה ואין מוסיפין) וז"ל שלא יקשה לצבור מפני שהן ימי מלאכה, ושבת במנחה, סמוך לחשיכה הוא שהרי כל היום היו רגילים לדרוש עכ"ל. וע' במאירי שפי' דשבת במנחה הוא סמוך לערב שכבר עמדו רוב היום בקדושה, בתפלה ותורה ודרשה, ויש בהארכתם טורח גדול. הרי מבואר דהוספת עליי' אחד, שקורין בו ג' פסוקים, כבר נחשבת כ"טורח גדול", אלא דאפשר יש לחלק, דשאני התם שכבר עמדו יום שלם בתורה ועבודה.

ובכל זאת מצאנו שיעור טירחא דצבורא הרבה יותר קטן, דהרי נחלקו ר"מ ור"י במגילה (ל"ב:). אם העולה לתורה מברך כשהס"ת פתוח, ונפסק בשו"ע (סי' קל"ט ס"ד) שהעולה לתורה מברך ברכה ראשונה על קרה"ת כאשר הס"ת פתוח, ואין לחוש שמא יאמרו שהברכות כתובות בס"ת, דהכל יודעים שאין הברכות כתובות שם, ודווקא בברכה ראשונה שיש טירחא דצבורא אם יסגור הס"ת ויברך, ויצטרכו להמתין עד שיחזור ויפתח הס"ת, אבל בברכה אחרונה, סוגר הס"ת לפני שמברך (ע"ש בב"י וב"ח וגר"א ומ"ב סק"יז). הרי מבואר דשיעור פתיחת הס"ת אחרי הברכה הראשונה, ג"כ נחשבת כטירחא דצבורא.

הרי דשיעור טירחא דצבורא הוא זמן קצר מאד, ובכל זאת אם יש דבר של חובה, כגון לקרא ב' פרשיות, ואין להם רק ס"ת אחד, אין קורין הפרשה השני' בע"פ, אלא גוללין בצבור. כמו"כ מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א הביא בשם מרן הגר"ש"א זצ"ל (חשוקי חמד מגילה כ"ג) – וע"ע בשו"ת ישא יוסף ח"א או"ח סי' ס' סק"ד) דבצבור בני תורה שנהגו לקרא את ההפטרה מהנביא שנכתב בקלף, הוא בגדר קבלו עליהו (ומש"כ בשו"ת זכר יהוסף, זה היה במקומו שרוב הציבור לא היו רגילים לקרוא בנביאים, אלא אחד מעיר ושנים ממדינה, ולכן חשש לטירחא דציבורא), ואם הם צריכים להמתין לקריאת ההפטרה מתוך הקלף עד שיקבלו הנביא מביהכנ"ס אחר, יש להם להמתין עד רבע שעה. אבל מביאים בשם מרן הגר"ש"א זצ"ל (הליכות שלמה – תפלה פ"ב סל"א) שמותר להתעכב אפילו זמן מרובה עד שיביאו נביאים הכתוב בקלף, אע"פ שיש בזה טורח הציבור, והוסיף דכן נהגו בירושלים מקדמת דנא, ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל השיב (ביד נביאיד עמוד קל"ג), שימתינו כמה שמשערים שהציבור מוכן להמתין.

קריאת פ' זכור באדר ראשון למי שלא יוכל לקרותו במנין באדר שני

מעשה במי שצריך לנסוע לארה"ב לחודש ימים עם בנו הקטן, שצריך לעבור ניתוח מסובך שם, אבל דא עקא, מקום של בית החולים הוא בעיר שאין שם מנין כלל משך כל השנה, אפילו בפורים, ואין לו שום אפשרות לנסוע לעיר אחרת לפורים או לשבת זכור. ואמנם יש לו מגילה כשירה ויוכל לקרא את המגילה בפורים לעצמו, אבל בש"ק פ' זכור לא יהיה לו מנין, אבל בירר ויוכל לקרא מהס"ת שבביהכניס שם ביחידות, והסתפק מה עליו לעשות. מקום הספק הוא, שהס"ת שם הוא כתב האריז"ל, והוא רגיל לכל דבר בכתב הבי"י, ובנוסף לכך, לא יהיה לו מנין שם. מאחר והוא צריך לנסוע ברי"ח אדר ב', הסתפק האם עדיף שיקרא פ' זכור במנין בלי ברכה בש"ק פ' ויקהל, שהוא פ' שקלים, מתוך ס"ת בכתב הבי"י, וכמובן לא יוציאו הס"ת במיוחד עבור קריאה זו, אלא יוציאוהו לקרה"ת במנחה בש"ק, והמנין של חבריו מסכימים לכתחילה להמתין עד שיגללו הס"ת מכי תצא לקריאת פ' השבוע במנחה בש"ק.

והנה יש להקדים, שבשאלה זו צריך לדון בשתי ספיקות: א. האם החיוב דאורייתא של קריאת פ' זכור הוא דווקא בשבת לפני פורים, או שהוא פעם אחת בשנה כדכתיב "לא תשכח", אלא שחז"ל תקנו לקרותו בשבת זו לפני פורים. ב. עוד יש להסתפק, האם יש איזה מצוה בקרה"ת של פ' זכור באדר ראשון, או שמא אינו יוצא שום חיוב בקריאתה באדר ראשון.

זמן מצות קריאת פ' זכור

כתב החינוך (מצוה תרי"ג) וז"ל והעובר על זה ולא זכר בלבו וקרא בפיו **מעולם** מה שעשה עמלק לישראל, ביטל עשה זה עכ"ל. ודייק המנ"ח, דמבואר דס"ל דמה"ת סגי אם קורא פ' זכור פעם אחת בחייו, ואילו הרמב"ם (הלי' מלכים פ"ה ה"ה) כ' דמצות עשה לזכור **תמיד**... ודייק העמק ברכה (עמוד מ"ח) דס"ל שהיא מצוה תמידית. אבל גדולי האחרונים (שו"ת חת"ס אהע"ז ח"א סי' קי"ט, ופעולת שכיר בסידור הגר"א על המעשה רב אות קל"ג, ושו"ת תורת חסד ח"א סי' ל"ז סק"ג בשם הגר"י פיק זצ"ל, וקרן אורה על ברכות עמוד י"ז. בדפי הספר) נקטו, כיון דכתיב בפרשת זכור "לא תשכח", ושיעור שכחה הוא **לאחר י"ב חודש**, לכן תקנו חז"ל דיש חיוב לקרוא פ' זכור פעם אחת בשנה.

בשו"ת קרן לדוד (סי' קס"ב) הקשה על המ"א (סי' תרפ"ה), דלשיטתו שמדאורייתא אין הזמן מוגבל לקרא פ' זכור דווקא בשבת לפני פורים, למה כ' הרא"ש בברכות (פ"ז סי' כ') דסד"א שר"א שחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה לצורך פ' זכור, הרי היה יכול לקיים את שניהם (לעולם בהם תעבודו ויפרשת זכורי), ולקרא פ' זכור בפעם אחרת, ותי' דאה"נ בתורה לא כ' שזמן קריאת פ' זכור הוא דווקא בשבת לפני פורים, אבל משום חיוב מצוה בשעתה רצה לשחרר עבדו. וע"ע בשו"ת כתב סופר (יו"ד סי' קכ"ו ד"ה שמחתני) שג"כ הוכיח דשחרור עבדו לא הי' בשבת זכור, דא"כ איך הי' יכול לכתוב שטר שחרור בשבת, וע"ש שכ' וז"ל אטו מצות קריאת פ' זכור מדאורייתא דווקא בשבת צריך לקרותה, ואפילו מדרבנן יוצא כל שנקראת פעם אחת בשנה אפילו בחול, רק דרבנן תקנו לקרותה בשבת לפני פורים לסמכה למגלת אסתר עכ"ל. אמנם דבריו מחודשים, בפרט דקיי"ל שאם קרא פ' זכור באדר ראשון חוזר לקוראה באדר שני.

והנה בשו"ת בצל החכמה (חייו סי' מ"ה סק"ד) הביא מש"כ המ"א (סי' תרפ"ה) דמה"ת אין זמן קבוע לקריאת פ' זכור, וכל יום ויום הוא זמנו, אלא שחכמים תקנו שיקראו בשבת זו, הואיל ושכיחי רבים בביהכניס, והוא סמוך לפורים כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן, וא"כ כששומע קריאת פ' "ויבא עמלק" בפורים יוצא ידי חובתו, והביא שם דכן היא שיטת הרבה אחרונים.

קריאת פ' זכור באדר ראשון

כ' המ"ב (סי' תרפ"ה סק"ב) אם טעו וקראו הפרשיות והמגילה באדר ראשון, צריך לחזור ולקרות המגילה באדר שני, ולגבי הפרשיות, בב"י משמע דא"צ לחזור, אבל בדרכי משה וא"ר כתבו דצריך לחזור, וכן הכריע המ"ב (סי' תרפ"ח סק"ג).

והנה מקור המחלוקת הוא בביאור הסוגי' במגילה (ו:), שהביאה מחלוקת תנאים אם יי"ח באדר ראשון, ורשב"ג אמר בשם ר' יוסי שצריך לחזור לקרא באדר שני, ואמר ר' חייא בר אבין אמר ר' יוחנן, הלכתא כרשב"ג, והסביר הריטב"א, דהילכתא כוותיה בין לגבי קריאת המגילה ובין לגבי קריאת ד' פרשיות, שאם קראן באדר ראשון לא יי"ח. אבל הפנ"י שם כ' שר' יוחנן פסק כרשב"ג רק לגבי קריאת המגילה, ולא לגבי ד' פרשיות. ולהלכה רוב הפוסקים נקטו כשיטת הדרכי משה, שגם לגבי ד' פרשיות צריך לחזור לקראן באדר שני, וגם הבי"י חזר בו בבדק הבית (סוסי' תרפ"ח), וס"ל שצריך לחזור ולקרא הפרשיות באדר שני.

בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סי' מ"ח סק"ד) העיר, שגם לפי השיטות הסוברות שא"צ לחזור לקרא הפרשיות באדר שני, אבל פ' זכור שונה כיון שעד השנה הבאה יעבור יותר משנה, וכתב "לא תשכח".

עוד יש להעיר, שבערוה"ש (סי' תרצ"ז ס"א) כתב, דגם למ"ד בגמ' שאם קראו באדר ראשון יצא, היינו דווקא בזמן שעברו השנה ע"פ ב"ד, וכשקראו המגילה והפרשיות לא ידעו אם יעברו השנה או לא, אבל עכשיו שמעברים השנה ע"פ חשבון, והעיבור ידוע כבר באדר ראשון, לכו"ע אם קראו באדר ראשון, לא יצאו.

ב' גדרים במצות קריאת פ' זכור

לפי כל הני שיטות, חוץ ממה שחייב לקרא פ' זכור פעם אחת בשנה, גם חייב לקראה בשבת לפני פורים, ובשלמא אם התכוון לצאת ידי חובתו בקריאתה בפ' בשלח או בפ' כי תצא, והבעל קורא אז התכוון להוציאו במצוה זו (חוץ ממצות קרה"ת של כל שבת), א"כ כבר יי"ח מדאורייתא בשנה זו, אבל הא דמכריזין לפני קריאת פ' זכור בשבת לפני פורים "פרשת זכור דאורייתא", היינו משום דבסתם אינו מכוון לצאת בקרה"ת בפ' בשלח ופ' כי תצא, וממילא הקריאה בשבת פ' זכור היא מדאורייתא. לפ"ז בנד"ד, לכאורה יש ענין לקרא פ' זכור לפני שנוסע לחו"ל, דאע"פ שהוא אדר ראשון, מ"מ לא גרע מקריאתה בפ' בשלח או פ' כי תצא אם היה מכוון לצאת, אבל אין מברכים על הקריאה רק בשבת לפני פורים. ובכל זאת, כיון שיש לו את האפשרות לקרא את הפרשה בשבת לפני פורים ביחידות, יש לדון האם הקריאה בציבור לפני שבת זו עדיפא על קריאתה ביחידות בשבת זו.

האם צריך לקרא פ' זכור דווקא בעשרה

עוד יש להעיר, שהשעה"צ (סי' תרפ"ה סק"ה) כתב, אע"פ שהמ"א הביא בשם התרומת הדשן (סי' ק"ח), שהרא"ש (ברכות פ"ז סי' כ') כתב דעשה דאורייתא לקרות פרשת זכור בעשרה, איני יודע שום מקור לזה, והאי דרבי אליעזר שחרר עבדו, הוא משום דעיקר קריאת זכור היא מצות עשה דאורייתא, ורבנן תקנו לקרותה בצבור, ועיינתי ברא"ש ואין הכרח לדברי תרומת הדשן, וצ"ע דאטו מי כתיב בתורה שיקראו דווקא בשבת זו, אלא שחכמים תקנו בשבת זו הואיל ושכיחי רבים בבית הכנסת, והוא סמוך לפורים, כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן, ולכן יוצא ע"פ הדחק במה שקורין "ויבא עמלק". ועי' בשו"ת תורת חסד (סי' ל"ז סק"ב) ושו"ת גינת ורדים (או"ח כלל א' סי' ל"ח), ושו"ת בנין שלמה (סי' ז') ומנחת חינוך (מצוה תרי"ג) שג"כ העירו כן על ראיית התרוה"ד מהרא"ש.

האם צריך להקפיד לשמוע פ' זכור מס"ת בכתב ב"י כשהתפילין ומזוזות שלו הם כתב ב"י

יש להסתפק במי שנוהג שהתפילין ומזוזות שלו יהיו בכתב ב"י, האם חייב לשמוע פ' זכור דאורייתא דווקא מס"ת שנכתב בכתב ב"י. מקום הספק הוא, דאמנם בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סוסי' ס"ג) כתב, לגבי קרה"ת כל שבת, שהמצוה היא הקריאה, ולא שייך הידור בקריאה מתוך כתב מהודר, והא דבעינן כתב מהודר הוא רק לצורך מצות כתיבת ס"ת, וכן פסק מרן הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"ג סי' ט"ו וגם הובא בחשוקי חמד על מגילה כ"ז), והוסיף שאם יש שני ספרי תורה כשרים, אין מצוה לקרא מהס"ת המהודר.

בכל זאת כתב השערי אפרים (שער ח' אות פ"ה), דלקריאת פ' זכור, יש לדקדק להוציא הס"ת המוחזקת בכשרות, מדוייקת ומוגהת ביותר (וע"ע בלקט יושר עמוד 153 – ובנדמ"ח עמוד שמ"ז, שכתב שלפרשת זכור יש ליקח ס"ת שהיא מוחזקת שהיא מדוייקת), ונראה דאין זה סתירה כלל, דהתם בקרה"ת כל שבת, המצוה היא לימוד התורה גרידא, משא"כ בפ' זכור שכל אחד צריך לקרא פ' זכור, ויי"ח בשמיעת הקריאה, וכיון שיש הלכה מיוחדת שצריך לקרא פ' זכור דווקא מס"ת, לכן צריך לקרא מס"ת מהודרת ומדוייקת.

לפ"ז י"א שצריך להדר לכתחילה לשמוע פ' זכור מס"ת שנכתב בכתב ב"י כפי מנהגו (מועדים וזמנים ח"ב סי' קס"ו) – ובנדמ"ח ח"ד סוסי' תכ"ט וסי' תל"א, ובארחות רבינו ח"ג עמוד ל"ג אמר מרן הקה"י זצ"ל לתלמידו – שאם שמע קרה"ת בפ' זכור מס"ת שנכתב בכתב הארז"ל, יכוון בקרה"ת בפורים לצאת ידי חובתו בקריאה מס"ת שנכתב בכתב ב"י, וי"א שא"צ להקפיד בזה כלל, בפרט שמעולם לא הקפידו ע"ז גדולי הדורות (מרן הגרש"א זצ"ל בהליכות שלמה – תפלה פ"ד הערה 66), ולא שמענו שבחרי ישיבה הולכים לשמוע פ' זכור בביהכ"ס אחר שקורין מתוך ס"ת שנכתבה כמנהגם.

לפי נראה, דא"צ לקרא פי זכור באדר ראשון, אע"פ שלפני נסיעתו יוכל לקרותו במנין, ואילו בש"ק פי זכור רק יוכל לקרותו ביחידות מתוך ס"ת שכתובה כמנהג האריז"ל.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' פקודי תשפ"ד

פרטי דיני פורים שחל ביום ראשון (א)

חומרת מרן הגר"ח הלוי זצ"ל שלא לעלות לתורה במנחה בתענית אסתר מוקדם

במנהגי הגר"ח מבריסק מובא, שכשחל פורים ביום ראשון והקדימו תענית אסתר ליום חמישי, לא רצה לקבל עלייה לתורה במנחה, משום שיש מחלוקת למה קבעו תענית אסתר ביום חמישי ולא ביום ששי. הטור (סי' תרפ"ו) כתב לפי שרגילין להרבות בו בסליחות ותחנונים ולא יוכלו להכין צרכי שבת, ואילו הב"י הביא בשם המגיד משנה (הלי' תענית פ"ה ה"ה), דאע"פ שתענית שחל בע"ש מתענה ומשלים, היינו דווקא כשבא בזמנו הקבוע לו (כגון עשרה בטבת), אבל כשהוא נדחה אין קובעין לו בע"ש, שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה (ע"ש בב"ח). וא"כ, לשיטת המגיד משנה אין לקבוע תענית בע"ש, משא"כ לפי הטור - הלא היום אין מאריכין בסליחות, והי' יכול להתענות בע"ש דאינו ממעט בהכנת צרכי שבת. ואע"פ שלמעשה מתענים ביום חמישי, אבל אם אליבא דאמת התענית הוא ביום ששי, אין חיוב קרה"ת במנחה ביום חמישי, ולכן מרן הגר"ח הלוי זצ"ל לא רצה לקבל עלייה. ומסתבר שכל קפידתו היתה רק במנחה שהיא קרה"ת מיוחדת לתענית, משא"כ בשחרית, שיש קרה"ת בלא"ה בהיותו יום חמישי.

ולעני"ד יש לתמוה, דהרי אם כל הצבור קבלו ע"ע להתענות ביום מסויים, הרי קורין ויחל כמבואר בשו"ע (סי' תקס"ו ס"ב), וא"כ כיון שכולם מתענים ביום חמישי, למה לא רצה לעלות לתורה, ואפשר יש לחלק, דמה שמתענים בתענית אסתר אינו משום צרה, אלא זכר לתענית שהתענו בימי המן כמש"כ הרמב"ם (הלי' תענית פ"ה ה"ה), והסביר המ"ב (סי' תרפ"ו סק"ב) דנקרא תענית אסתר כדי לזכור שהשי"ת רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם, וא"כ כיון שכולם מתענין רק לזכר ולא משום צרה, אפשר בזה לא שייך לומר שיתחייבו בקרה"ת, וכן מדויק מלשון השו"ע (סי' תקס"ו ס"ב) וז"ל כשהצבור גוזרים תענית על כל צרה שלא תבא עליהם ... נהגו הראשונים לומר ש"צ ענו בין גואל לרופא, ולקרות ויחל עכ"ל.

טעה ושתה בבוקר לפני התפלה בתענית אסתר מוקדם

כ' בשו"ע (סי' תרפ"ו ס"א) אם חל פורים באחד בשבת מקדימין להתענות ביום חמישי, והסביר המ"ב (סק"ג) בשם המ"א, כיון שרגילים לומר סליחות ותחנונים בתענית, לכתחילה אין קובעין אותו בערב שבת כדי שיוכלו לטרוח לכבוד שבת, ובהלי' שבת (סי' רמ"ט סק"ח) הוסיף, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה.

הרמ"א (סי' תרפ"ו ס"א) הוסיף, שאם חל ברית מילה בתענית אסתר מוקדם מותר לאכול, ולמחר ביום ששי יתענו האוכלים, ויש לבאר חומרא זו לפמש"כ השעה"צ (שם סק"א) בשם הגר"א שתענית אסתר אינו קבוע דווקא ל"ג אדר (כמבואר במסכת סופרים), שיש שהיו מתענין ג' ימים בחודש אדר זכר לתענית של אסתר.

לפי"ז כ' המ"ב (שם סק"ג) בשם שו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' נ'), מי שהיה בדרך ושכח שמתענים ביום חמישי ואכל, ובלילה בא לביתו ושמע שהעולם התענו היום, יתענה למחר בערב שבת. אמנם יש להעיר, דלגבי שאר תעניות כ' המ"ב (סי' תקס"ח סק"ח) שאם שכח ואכל בהם, משלים תעניתו וא"צ להתענות יום אחר, וצ"ל דשאני התם שהתענית נקבעה ליום מיוחד, ואינו יכול לתקן מה שעיוות, אם לא שיצום לשם כפרה (ע"ש בשעה"צ סק"ב), משא"כ בתענית אסתר שאינה קבועה דווקא ל"ג אדר, לכן צריך להתענות יום

אחר. בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סוסי ק"כ) וכן בדע"ת למהרש"ם (סי' תקי"ג ס"א ד"ה וע' בא"ר) ג"כ חילק הכי, וכתב דכיון שיש מתענים ג' ימים באדר, לכן אם לא התענה ביי"ג יתענה ביום אחר, דכל החודש זמנה, משא"כ בד' צומות הואיל ואידחי אידחי, ומה"ט הרמ"א בהל' תענית לא הזכיר מש"כ לגבי תענית אסתר שצריך לצום יום אחר, וע' היטב בבה"ל (סי' תקי"ג ד"ה אין) דמבואר מדבריו דג"כ ס"ל הכי, וכן מבואר בשו"ת התעוררות תשובה (הנדמ"ח ח"ג סי' שלי"ב ד"ה ורק).

עוד הוסיף השבו"י, אע"פ שהט"ז חולק על הרמ"א, וכי דאין לעשות סעודת ברית מילה בתענית אסתר מוקדם אלא במוצאי התענית בליל ששי, משום שקבעו את התענית דווקא ליום חמישי, בכל זאת גם הט"ז יודה שאם אכל בתענית אסתר מוקדם שצריך להתענות בעש"ק, ושאני ברית מילה שיכול לעשות הסעודה בלילה, משא"כ כאן שכבר חלף היום ואין לו תקנה אחרת, שפיר מתענה בערב שבת.

לפ"ז יש להסתפק במי ששכח כשקם בבוקר ביום חמישי בתענית אסתר, ושתה לפני התפלה כפי הרגלו, או שטעה משך היום ואכל, דאפשר חמיר טפי מכל תענית ציבור, דהתם קיי"ל שמשלים תעניתו וא"צ להתענות יום אחר, משא"כ הכא שאין יום קבוע לתענית, אפשר צריך להתענות גם בערב שבת, או שמא אין זה דומה למש"כ הרמ"א לגבי ברית, ולמש"כ השבו"י במי ששכח שהוא יום תענית ואכל כל היום, דהתם לא התענה כלל.

בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' ע"ט) חידש דבכל תענית ציבור יש שני דינים: א. יש מצוה להתענות, ב. יש איסור אכילה משום שביום התענית מצווה לסגף את גופו לשם עינוי. ולכן אם אכל בטעות בתענית ציבור הוא חייב להמשיך להתענות כמבואר בשו"ע (סי' תקס"ח ס"א), דאפילו אם ע"י אכילתו ביטל שם תענית ואינו נחשב שהוא צם, אבל אסור לו לאכול מדין השני, שיש איסור אכילה על כל כזית וכזית כדי לסגף את גופו.

לפ"ז י"ל, בנד"ד חייב להמשיך לצום בתענית אסתר, ובנוסף לכך כיון שלמעשה לא התענה, דהרי בטעות אכל שיעור שמבטל את התענית, יצטרך לצום למחר בערב שבת, ואם קשה עליו לצום למחרת, ישלים התענית אחרי פורים לפני פסח (וע' שו"ת מהרש"ם הנ"ל), דהרי אסתר צמה בפסח (וע' מגילה ט"ו.), והכי מביאים בשם מרן הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל שפסק, שאם שכח וטעם בתענית אסתר מוקדם, חייב להשלים את התענית, ואם יש בכחו ראוי שיתענה גם בערב שבת, וא"צ קבלה לתענית זו.

אבל מאידך גיסא מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א הסביר (חשוקי חמד ר"ה י"ח:), דקשה לומר שתענית אסתר היא יותר חמורה משאר צומות, ושצריך גם להשלים את הצום, וגם לצום יום אחר כתשלומין, ולכן מסתבר לומר שעדיף שישלים את הצום ביחד עם כלל ישראל (והכי נקט בפשטות במקראי קודש פסח ח"ב סי' כ"ב ד"ה והנה), ממה שימשיך לאכול בתענית אסתר ויצום בערב שבת כתשלומין, וכן שמעתי שפסק מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שימשיך את הצום ואינו צריך להשלים לצום ביום אחר.

האם המגילה היא מוקצה בש"ק ערב פורים

כ' השו"ע (סי' ש"ח ס"ד) כתבי הקודש מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל, והביא המ"ב (שם סק"ב) בשם הא"ר וכן מצדד הפמ"ג, דמגילה נמי דינה ככתבי קודש, אבל המ"ב (סי' תרפ"ח סק"יח) כתב בשם הפרי"ח, דאסור לטלטל המגילה בשבת כיון שאין קורין בו, אבל המ"ב (שם) הביא שכמה אחרונים חולקין עליו ומתירין לטלטלו. והנה השע"ת (סי' תרצ"ג סק"ב) כ' בשם המטה יהודה, דגם לפרי"ח אין האיסור אלא אם חל ט"ו אדר בשבת כיון דיש חובת הקריאה, אבל בשאר שבתות לא שייך גזירה דרבה, ולמה יאסר לקרא בה כקורא בתורה, וממילא כיון דמותר בקריאה מותר גם בטלטול, והוסיף המטה יהודה דכן מנהג העולם להקל, ולפ"ז כ' השע"ת, י"ל דאין מחלוקת בין הא"ר והפרי"ח, דהא"ר מיירי בשאר שבתות השנה ובזה גם הפרי"ח מודה שאינה מוקצה.

אלא דגם לפי המטה יהודה, עדיין יש להסתפק בערב פורים שחל בשבת, אי גם בשבת זו מודה הפרי"ח, דאפשר בשבת זו שפיר יש מקום לגזור שמא יעבירנה ד"א ברה"ר, ויעויין בהגהות חת"ס (או"ח סי' תרפ"ח ס"ו) שכתב על דברי הפרי"ח, וז"ל ונ"ל דלא אמרו אלא כשחל ט"ו בשבת לכרכים המוקפים, דאיכא משום דרבה, אבל ביי"ג שחל בשבת ערב פורים ואינו זמן קריאה שרי עכ"ל. אלא שהקי' דמשמעות דברי המ"א (סי' תרצ"ב סק"ו) היא, דגם כשפורים חל ביום ראשון יש לגזור, דהרי מבואר בשו"ע שם (סי' דמי שקשה עליו לישיב בתענית עד אחרי שקראו הצבור המגילה, יכול לשמוע קריאתה מבעו"י מפלג המנחה ולמעלה, וע"ז העיר המ"א דגם בשבת מותר לעשות כן (כשחל פורים במוצש"ק) כשיש לו אונס, אבל יש לאסור דאין קורין המגילה בשבת. הרי מוכח שהמ"א הבין דגם כשפורים חל ביום ראשון, יש לגזור שלא לטלטל

המגילה בשבת, והקי' החת"ס מנ"ל למ"א דשייך גזירה של שמא יעבירנה אם אין הצבור טרודים בקריאה, דהרי הר"ן הסביר דמה"ט לא גזרו שלא למול בשבת כיון דאין כל הצבור טרודין, ואם אבי הבן יכשל, כל הצבור יזכירוהו, וא"כ גם במגילה, כיון דרק יחידים הם אנוסים, למה גזר המ"א שאין לקרות המגילה בשבת מבעו"י שמא יעבירנה. וע"ע בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קצ"ה) שהאריך בזה.

ובאמת גם בהגהות הברוך טעם על המ"א הקשה כמו החת"ס, ותי' דצ"ל כיון שחז"ל כבר גזרו במגילה שלא יקראו בשבת, א"כ חלה הגזירה בלא פלוג.

תבנא לדינא: המ"ב (סי' תרפ"ח סק"י"ח) הביא חומרת הפר"ח שהמגילה מוקצה בשבת זו, והוסיף דכמה אחרונים חולקים עליו ומתירין, וכן משמע דס"ל להמ"ב להלכה (וכן היקל הח"א כלל קנ"ה ס"י), ובפרט שהשמיט את חומרת המ"א (סי' תרצ"ב סק"ו) שאין לקרא המגילה בשבת אחה"צ אחרי פלג המנחה לעת הצורך.

הבאת המגילה לבית הכנסת בשבת

המחצה"ש (סי' תרפ"ח סק"י"ב) דן אם יש איסור הכנה כשמביא המגילה בשבת לביהכנ"ס (במקום שיש עירוב), כדי לקרא ממנה במוצש"ק – ליל פורים, אבל הח"א הנ"ל (כלל קנ"ה ס"י) פסק דאינו נכון להביא המגילה לבית הכנסת אפילו במקום שעירבו, דמ"מ מכין משבת לחול, דומיא להבאת יין להבדלה בסימן תרס"ז, וכן החמירו המור וקציעה (סי' תרצ"ג ד"ה כשחל) וקצשו"ע (סי' קמ"א ס"י"ז). אבל המחצה"ש (שם והסי' ש"ח סק"י) והשע"ת (סי' תרצ"ג סוסק"ב) והערוה"ש (שם ס"ג) כתבו, **שיכול להביאה לביהכנ"ס בצנעה מבעוד יום, ויעיין בה קצת דרך לימוד, דאז לא מיחזי כל כך כהכנה.**

הכנת קריאת המגילה בש"ק

כ' המ"ב (סי' ר"צ סק"ד) בשם המ"א, שלא יאמר בשבת "נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו במוצש"ק", שמראה בזה שנח וישן בשביל ימות החול, וכי' שם השע"ת (סק"ב) בשם הא"ר דה"ה אפילו כשכוונתו לדבר מצוה, כדי לכתוב דברי תורה במוצש"ק.

לפ"ז יש להסתפק בענין לימוד קריאת המגילה בערב פורים שחל בשבת, דהרי עיקר הקפידא היא שמראה בדבורו שעושה פעולה כהכנה למחר, וא"כ בנד"ד כיון שניכר מתוך מה שקורא המגילה, וחוזר על הקריאה כמה וכמה פעמים בש"ק, שעושה כן לצורך מחר, וזה נראה כהכנה, וכן החמיר בשו"ת קנה בשם (ח"ב סי' י').

אבל מרן הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פרק כ"ח הערה קע"ח) פסק דנראה שמותר, כיון שידיעתו היא כבר מעכשיו, (וכבר היקל בזה בעיקרי הד"ט או"ח סי' ל"ו סוסק"ז), ולכאורה יש להביא ראייה לדבריו מהמבואר בהלי' פסח (סי' תכ"ט), שהחכם דורש בשבת הגדול, ועיקר הדרשה צריך להיות בהלכות החג, ואע"פ שאינו לצורך שבת כלל, מ"מ הרי נהנה כבר עכשיו מידיעתו, ומה"ט מתירים לתלמידים לחזור בש"ק על מה שלמדו ב"חיידר" לצורך מבחן, וא"כ ה"ה בנד"ד, **כשקורא המגילה בשבת אע"פ שמכין למוצש"ק, מ"מ יש לו הנאה מזה בשבת.**

מנהג מרן החת"ס זצ"ל בזמן תפילת מנחה בשבת כשפורים חל ביום ראשון

ודבר חידוש ראיתי במנהגו של החת"ס זצ"ל (הובא בפתיחה לשפתי חכמים על מס' מגילה פ"ט אות כ"א), דכשחל פורים ביום ראשון, התפלל מנחה בשבת מיד אחר סעודת הצהריים, ואכל סעודה שלישית קודם שעה עשירית, וכן נהג בשבת שלפני יו"ט כשחל יו"ט ביום ראשון.

למעט קצת בסעודה שלישית בשבת

כ' בשו"ע (סי' תרצ"ה ס"א) סעודת פורים שעשאה בלילה לא י"ח, והוסיף הרמ"א ומ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה, וכתב המ"ב (שם סק"ג) דאפילו כשחל י"ד במוצש"ק דעשה סעודה חשובה בסעודה שלישית, מ"מ צריך להרבות קצת בלילה לכבוד פורים, והמחצה"ש (סי' תרצ"ה סק"א) וקצשו"ע (סי' קמ"ב ס"ה) כ' חידוש גדול, שהחכם עיניו בראשו למעט קצת באכילתו בסעודה שלישית כדי ליתן מקום לסעודת ליל פורים. כעין חידוש זה מצאנו ברמ"א בהלי' יו"ט (סי' תקכ"ט ס"א), דכשחל ערב יו"ט בשבת יכול לקיים סעודה שלישית (אע"פ שנתאחר מלאכול עד אחר זמן מנחה קטנה כמבואר שם במ"ב סק"ח, והוסיף בשעה"צ דלכתחילה טוב יותר שיאכל קודם זמן מנחה קטנה, ואז יוכל לאכול ולקבוע סעודה כמה שירצה), ומ"מ יאכל מעט פת לכבוד יו"ט, והסביר המ"ב (סק"ח) הטעם כדי שיאכל בלילה לתאבון, והוסיף שם המ"א, דה"ה כשחל יו"ט ראשון

בשבת, ג"כ יעשה כן משום יו"ט שני. המחצה"ש הנ"ל הבין מזה, דיש לנהוג כן בסעודה שלישית בש"ק שהוא י"ג באדר.

אבל בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' ה') העיר ע"ז דיש לחלק טובא, דבשלמא ביו"ט שני, אע"פ שאנו בקיאים בקביעה דירחא, מ"מ יש חיוב גמור מדרבנן לקדש ולאכול סעודת יו"ט בליל יו"ט שני, משא"כ בסעודת ליל פורים, אפילו לשיטת הבי"ח שהובא במ"ב (סי' תרצ"ה סק"ג) הסובר דאע"פ שכבר עשה סעודה חשובה בסעודה שלישית, מ"מ צריך להרבות קצת בלילה לכבוד פורים, מ"מ אינו חיוב סעודה גמורה, וא"כ מהיכן למד המחצה"ש דצריך למעט קצת בסעודה שלישית כדי ליתן מקום לסעודת ליל פורים.

עוד הוסיף, דיש להקשות לפי הבה"ל (סי' תקכ"ט ד"ה בעיו"ט) שמפקפק על דברי המ"א, והעלה דכיון שיו"ט ראשון עיקר, א"כ מנין לנו להחמיר שלא לאכול ביו"ט ראשון כשהוא תאב לאכול, כדי שיוכל לאכול בליל יו"ט שני לתיאבון. וא"כ בודאי אין צורך למעט באכילת סעודה שלישית בש"ק כדי שיוכל לאכול סעודת פורים בלילה, ובפרט דעונג שבת הוא דאורייתא לכמה פוסקים, ועכ"פ מצוה מדברי קבלה.

ולכן הסביר בשו"ת בצל החכמה, שהמחצה"ש כ"כ רק לעצה טובה כדי שהחכם יקיים שניהם, והיינו שלא יאכל כ"כ עד שלא יוכל לאכול בלילה, אבל אם הוא רעב, בודאי עדיף שיקיים סעודה שלישית בש"ק כפי מה שהוא רעב, ואין בזה איסור, דהרי עונג שבת לדעת כמה פוסקים הוא דאורייתא, ועכ"פ הוא מצוה מדברי קבלה, משא"כ סעודת ליל פורים היא רק קצת מצוה.

עוד יש להוסיף, כיון שהמ"ב לא העתיק חומרת המחצה"ש, משמע דלא ס"ל הכי, ואדרבה אם צריך למעט קצת באכילתו משום סעודת ליל פורים שאינה חובה, ק"ו שיצטרכו להחמיר כל שבת כדי לאכול מלוח מלכה בתיאבון שהיא מצוה, וע' בשו"ע הרב (סי' ש' ס"ג) שכבר העיר דא"צ להקדים סעודה שלישית כדי לאכול סעודת מלוח מלכה לתיאבון, כיון שאינה חובה אלא מצוה מן המובחר (וע' בשש"כ פני"ב הערה מ"ב).

אכילת כביצת פת בסעודה שלישית כשהוא ודאי לילה

עוד שמעתי, ד"א שאין לאכול כביצה פת במוצש"ק כשהוא ודאי לילה משום האיסור לאכול לפני המגילה, וצ"ב קצת מקור לכך, דלא מיבעי דשרי לאכול אחרי השקיעה לפני צאה"כ, דהרי אסור לקרא המגילה אז גזירה שמא יעבירנה (כמו שיתבאר בהמשך), וכ"ת דאסור מדין חצי שעה לפני המצוה, הרי התחיל בהיתר, ובפרט דלשיטת הא"ר (סי' תרצ"ב סק"א) סיבת החומרא שלא לטעום קודם המגילה היא משום שהוא רעב אחרי שצם בתענית אסתר וחישישין שמא ימשך, וזה לא שייך במוצש"ק.

ועוד, דקיי"ל שאם קורא המגילה בביתו צריך להבדיל קודם, והרי שותה יין לפני המגילה, ועוד דהמ"ב דן במי שהמשיך לאכול סעודה שלישית במוצש"ק ליל פורים, האם יאמר על הניסים יחד עם רצה, או שמא יאמר רק רצה, וספק זה שייך רק אם אכל אחרי צאה"כ, והמ"ב לא הזכיר בכלל שיש איסור בדבר משום איסור אכילה לפני המגילה. ולכן נראה דמעיקר הדין אין סיבה למנוע מלהמשיך לאכול גם אחרי צאה"כ (וע' בספר יבקשו מפייהו על פורים עמוד קנ"ה בשם מרן הגריש"א זצ"ל, שהסכים דמצד איסור אכילה לפני המגילה מותר להמשיך לאכול סעודה שלישית גם אחרי צאה"כ, אבל העיר דמשום הספק של על הניסים יגמור יותר מוקדם), אע"פ שלמעשה רוב אנשים אינם מאריכים בסעודה שלישית, כדי שיוכלו להגיע למעריב בזמן.

האם יאמר "על הניסים" בברהמ"ז אחרי סעודה שלישית שנמשכה לאחר צאה"כ

בשו"ע (סי' קפ"ח ס"ג) נפסק, האוכל סעודת שבת ויצא שבת אומר רצה בברהמ"ז, וה"ה לר"ח וחנוכה ופורים, שאם נמשך הסעודה עד הלילה, שאומר יעו"י או על הנסים בברהמ"ז, דבתר התחלת הסעודה אזלינן, וכן מבואר בשו"ע בהל' פורים (סי' תרצ"ה ס"ג), אלא דהתם מביא המחבר ב' דעות בסעודת פורים שנמשך אחרי צאה"כ, אי צריך לומר על הניסים, והרמ"א הוסיף דהמנהג לומר על הניסים.

אבל כשחל פורים בעש"ק ונמשכה סעודתו עד הלילה, כתב שם המ"ב (סקט"ו) שחייב לומר רצה, דהרי הוא שבת, וא"כ איך יאמר על הניסים דהוי תרתי דסתרי, וכיון דאין הזכרת על הניסים חמור כ"כ כמו רצה (צ"ל משום דאם שכח רצה צריך לחזור ולברך, משא"כ בשכח על הניסים) לכן יאמר רק רצה כמבואר בח"א, ודלא כמ"א.

לפי"ז יש להסתפק כשנמשך סעודה שלישית עד הלילה שהוא ליל פורים, דמצד אחד צריך להזכיר רצה דאזלינן בתר תחילת סעודתו, ומאידך גיסא כיון שעכשיו הוא פורים לכאורה צריך לומר על הניסים

[כמו שהמ"ב (סי' תרצ"ה ט"ו) כי כשחל פורים בעש"ק ונמשכה סעודתו לליל ש"ק, שחייב לומר רצה מהאי טעמא], והרי אינו יכול לומר שניהם זהו תרתי דסתרי, אלא שהמ"ב הביא שרצה יותר חמור מעל הניסים, וא"כ אפשר נאמר שחייב לומר רצה ולא יאמר על הניסים בכלל.

ובאמת המ"ב (סי' קפ"ח סקל"ג) כבר כתב, אע"פ דכשחל ר"ח במוצש"ק ונמשך סעודתו עד אחרי צאה"כ ואכל פת גם בלילה, י"א שיזכיר רק יעו"י, דזה מחוייב לכו"ע משא"כ בהזכרת שבת שיש מחלוקת הראשונים אם צריך להזכירו בכלל כשמברך במוצש"ק, וי"א שיאמר שניהם - רצה ויעו"י, ולא חיישינן לתרתי דסתרי כיון דנתחייב בהזכרת רצה במה שאכל בש"ק, ונתחייב להזכיר יעו"י במה שנמשך סעודתו בלילה, אבל אם חנוכה או פורים חל במוצש"ק, כי שם המ"ב דאפילו אם גמר סעודתו בלילה, אינו מזכיר על הניסים ורק רצה, כיון דבלא"ה הזכרת מעין המאורע דחנוכה ופורים אינו אלא רשות כמבואר בשו"ע (סי' קפ"ז ס"ד).

הקצות השלחן (ח"ב סי' מ"ז בדי השלחן סקכ"ג) הוסיף על הטעמים הנ"ל, דאם יזכיר "על הניסים" בברכת "נודה לך", שוב אינו יכול לומר "רצה" משום דהוא תרתי דסתרי, דאחרי שעשהו חול, היאך יאמר אח"כ "רצה", משא"כ כשחל ר"ח במוצש"ק שאומר "יעלה ויבא" אחרי "רצה".

בכל זאת אם אכל כזית אחרי צאה"כ בליל פורים במוצש"ק, כ' הקצוה"ש שיאמר "על הניסים" בהרחמן, וכן מבואר גם באשל אברהם מבוטשאטש (סי' תרצ"ה במהדורא תניינא).

איסור הכנה במוצש"ק לפני שמבדיל בפה

כי בשו"ע בהל' שבת (סי' רצ"ט ס"י) דאסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל, ואם הבדיל בתפלה מותר אע"פ שעדיין לא הבדיל על הכוס, ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפלה אומר המבדיל בין קודש לחול בלא ברכה ועושה מלאכה, ואמנם לשון השו"ע הוא דאסור לעשות "מלאכה", אבל גם הכנה אסורה אע"פ שאינה מלאכה, ולכן פסק באלף המגן על המטה אפרים (סי' תקצ"ט סק"ה), כשחל יו"ט ראשון של ר"ה בשבת, אסור לערוך השלחן לצורך סעודת ליל שני דר"ה קודם הבדלה.

אמנם המ"ב (סי' רצ"ט סק"מ) הביא בשם הא"ר (שם סקכ"ב) דלהביא יין ביו"ט שני אחר שחשכה, אע"פ שלא התפלל עדיין, וגם לא קידש, אפ"ה שרי, דהא אין בזה משום מלאכה רק משום הכנה מיו"ט לחבירו, וכיון שנתקדש היום שרי (אמנם בא"ר לא הזכיר טעם ההיתר משום שכבר נתקדש היום, אלא הזכיר דמיירי שהציבור כבר אמרו ברכו, אבל בשעה"צ שם סקנ"ד כתב דהדברים שם מגומגמין קצת), וצ"ע מאי שנא עריכת השלחן להבאת יין, דבשניהם כיון שקידש היום יהי מותר. אבל עכ"פ בנד"ד דמיירי בליל פורים שחל במוצאי שבת, דלא שייך האי סברא דכבר נתקדש היום, נראה דעדיין שייך סברת הני פוסקים דס"ל דלפני שהבדיל במוצש"ק יש איסור גם על הכנה לצורך יום חול.

והנה בשע"ת (סי' תרצ"ג סק"א) כי דיש להחמיר שלא להביא המגילה לביהכנ"ס אפילו ע"י קטן, אלא ימתין עד שתחשך, או שיביאנה לביהכנ"ס בצנעא מבעו"י וילמוד ממנה דאז לא מיחזי כהכנה, אבל הערוה"ש (שם סוס"ג) כי דלמעשה נזהרין שלא לעשות כן.

ולכן מן הראוי שלא יתפללו מעריב בליל פורים שחל במוצש"ק עד שיעבור זמן שהמתפללים יוכלו לבא מבתיהם ולהביא אתם המגילה, וכמו"כ צריכים לומר ברוך המבדיל לפני שיוצאים מבתיהם, דאפילו במקום שיש עירוב ומותר לטלטל בשבת, מ"מ הכנה משבת לחול אסורה לפני שהבדיל.

הלבשת קטנים בתחפושות בין השמשות לפני הליכתם לביהכנ"ס

יש להסתפק אם מותר להלביש את הילדים בתחפושות בשבת לפני שהולכים לביהכנ"ס לתפילת מעריב בליל פורים. מקום הספק הוא משום דניכר להדיא שכל מה שמלבישים אותם הוא לצורך מוצש"ק שהוא ליל פורים, דהרי אין הדרך להלביש ילדים הכי בשבת. כעין זה מבואר בהל' שבועות במ"ב (סי' תצ"ד סק"ט) דאם חל חג השבועות ביום ראשון, אין לשטוח העשבים בשבת כיון שכוונתו היא לצורך יום טוב, ואין שבת מכין ליו"ט, והרי ניכר להדיא דמעשה זה הוא הכנה ליו"ט. מה"ט פסק באג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ה סק"ג) דאין להלביש ילדים בפיג'מות בשבת מבעוד יום אם אינם הולכים לישון עד אחר צאת הכוכבים, ואין סיבה אחרת להלבישם בפיג'מות מבעוד יום, א"כ הם רגילים תמיד ללבוש הפיג'מות זמן מה לפני שהולכים לישון. והנה הגרב"צ פלמן זצ"ל (שלמי תודה על פורים עמוד תי"ט) הביא סברא דאפשר נד"ד שאני

משום שמקדים לשמוח בשמחת פורים כבר בשבת קודם ליל פורים, וממילא אפשר אין זה דומה להכנה מיו"ט לשבת, אבל פסק דלמעשה אינו ראוי לעשות כן.

עוד יש להוסיף דמי שמחמיר שאינו עושה מלאכה עד צאת הכוכבים דר"ת, כיון דלבישת תחפושות אינה מלאכה, יכול כבר להלביש הילדים בצאת הכוכבים שהוא בערך ארבעים וחמש דקות אחרי השקיעה.

הפטרה של פרשת פקודי

יש מחלוקת גדולה בין הפוסקים, איזו הפטרה לקרא בפרשת פקודי. מקום המחלוקת הוא, שמבואר בלבוש (סי' תרפ"ה ס"ו) שההפטרה של ויקהל לבני אשכנז, היא "ויעש חירם" (מלכים א' ז' מ') עד "להיכל זהב" (שם נ') בענין בנין בית ראשון, ושלמה המלך שלח לחירם מלך צור שהיה אומן, שיעזור לו במלאכתו, ואילו הפטרת פרשת פקודי היא המשך אותו פרק במלכים - "ותשלם כל המלאכה" (מלכים א' ז' נ"א) עד "בהוציאו אותם מארץ מצרים" (שם ח' כ"א) שמתארת השמחה והכנסת הארון לבהמ"ק אחרי שסיים לבנותו.

ארבע מנהגים בקריאת הפטרת פ' פקודי כשפרשת ויקהל היתה שבת שקלים

בשנה מעוברת, בדרך כלל פרשת שקלים חלה בפרשת ויקהל, ופרשת פקודי היא שבת הפסקה, וכיון שבשבת שקלים הפטירו בה את ההפטרה המיוחדת לפרשת שקלים, י"א שלפרשת פקודי קוראים הפטרת ויקהל (מנהגי וורמייזא, וסדר ההפטרות מכל השנה כמנהג פפד"מ), וי"א שמפטירין הפטרת ויקהל ומוסיפין שני פסוקים הראשונים של הפטרת פקודי (א"ר סי' תרפ"ה סקב"ג), וי"א שקורין הפטרת פקודי (המהרי"ל דיסקין זצ"ל - הובא בספר של תלמידו במסורת הקריאה עמוד פ"ב), וי"א שקוראים שתי ההפטרות יחד כיון שהן כתובות במלכים זו אחר זו (הגר"ש מסלאנט זצ"ל באדרת שמואל עמוד ס"ח, וכן בלוח א"י ובספרו ארץ ישראל סי' ט"ז סק"א).

קושי' על פסק הא"ר לקרא הפטרת ויקהל ועוד שני פסוקים של פקודי

והנה על הפסק של הא"ר, שקוראים הפטרת ויקהל, ועוד שני פסוקים של הפטרת פקודו, הקשו (שיח תפלה עמוד תקמ"ד), למה לא חשש שבזה לא קוראים כ"א פסוקים, דהרי הפטרת "ויעש חירם" יש בה רק י"א פסוקים, ואפילו עם שני הפסוקים הנוספים, רק עולה ל"ג פסוקים, משא"כ הפטרת "ותשלם כל המלאכה" יש בה כ"ב פסוקים.

שיטת הלוח א"י לקרא ב' הפטרות

הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל הסביר (בלוח א"י ובספרו ארץ ישראל הנ"ל) שגאוני ירושלים הנהיגו לקרא שתי הפטרות הנ"ל בפי פקודי, ואע"פ שהא"ר הנ"ל כ' שקוראים הפטרת ויקהל ומוסיפין שני פסוקים הראשונים של הפטרת פקודי, היינו דווקא בחו"ל משום שכבר קראו הפטרת פרשת פקודי ביו"ט שני של סוכות, ולכן בש"ק פרשת פקודי רק יקראו הפטרת ויקהל ויוסיפו שני פסוקים הראשונים של הפטרת פקודי. אבל בא"י צריך לקרא שתי הפטרות. ואמנם הגר"ש דבליצקי זצ"ל (בקונטרס האגרת הזאת) תמה על המנהג לחבר ב' ההפטרות, מ"מ למעשה הכריע שיקראו את ב' ההפטרות משום כבוד רבני ירושלים שהתקינו כן, וכן משום שכ"כ בלוח א"י, והעולם רגילים לנהוג על פיו.

בכל זאת, בשנה כזו שיש שתי שבתות בחנוכה, כבר הפטירו הפטרת ויקהל בשבת שניה של חנוכה, ואז בפרשת פקודי אין מפטירין הפטרת ויקהל (כיון שכבר קראוה בחנוכה), אלא הפטרת פקודי לבד (בירור הלכה ח"ו סי' תכ"ח עמוד קע"ט בשם מרן הגרשז"א זצ"ל), אבל י"א שגם בשנה כזו, יקראו שתי ההפטרות לשבת פקודי.

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' פקודי תשפ"ד

פרטי דיני פורים שחל ביום ראשון (ב)

שתיית מים במוצש"ק לפני המגילה

כ' בשו"ע (סי' רצ"ט ס"א) אסור לאכול שום דבר או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים משתחשך עד שיבדיל. אבל יש מי שרצה להחמיר שלא לשתות מים כשחל פורים במוצש"ק, כיון שמבואר במ"ב (סי' תרצ"ב סק"ד) שאפילו טעימה אסורה לפני המגילה, א"כ לכאורה גם שתיית מים אסורה, בפרט שהמ"ב שם כ' ששיעור טעימת משקין הוא כביצה.

אבל יש לדחות חומרא זו, דהרי המ"ב (סי' רל"ב סק"ה) כ' דהאי שיעור דכביצה הוא דווקא במשקה המשכר, דאז יש לחוש שאם ישתה יותר מכביצה שמא ימשך, אבל סתם משקה שאינו משכר, מותר לשתות אפילו הרבה. ועוד יש סברא להקל השנה שפורים חל במוצש"ק לפמ"ש"כ הא"ר (סוסי' תרצ"ב), דהסיבה שהחמירו אפילו בטעימה, היא משום דחיישינן שמא ימשך באכילה אחרי התענית, ולפי"ז השנה **שלא צם בערב פורים, יש להקל בזה, בפרט כשמרגיש שהוא צריך לשתות.**

בורא מאורי האש לפני קריאת המגילה במוצש"ק

כ' הרמ"א (סי' תרצ"ג ס"א) קורין המגילה ואח"כ מבדילין, והסביר המ"ב דכל מה שיש לאחר הבדלה ביציאת היום מאחרינן, אלא שעדיין יש להסתפק האם יש להקדים לברך בורא מאורי האש כמו שמברכין לפני מגילת איכה בליל ת"ב שחל במוצש"ק כמבואר בשו"ע (סי' תקנ"ו). כ' הב"י (סי' רח"צ בסוף הסימן ד"ה כתוב בכל בו) בשם הכל בו, וז"ל פורים שחל להיות במוצש"ק שקורין המגילה לאור הנר מברך בורא מאורי האש קודם עכ"ל, והסביר הב"י דאע"ג שמבואר בפסחים (נ"ד). דהלכה כר' יהודה דאמר סודרן על הכוס, הני מילי כשאנו משתמש לאור הנר, אבל כשמשמש לאורו מברך מיד. והנה הב"י בהל' פורים (סוסי' תרצ"ג) הביא הכל בו הנ"ל עוד פעם, וכתב דיש חולקים ואומרים שא"צ לברך עליו לפי שכבר נפטר ביוצר המאורות, אבל טעמא דמסתבר הוא שלא יהנה ממנו בלא ברכה. הכנסת הגדולה (סי' תרצ"ג הגהות ב"י שיטה כ"ט) הסביר סברת החולקים, דאין ברכה זו מיוסדת מצד שאסור ליהנות מן הנר בלא ברכה כשאר ברכת הנהנין, לפי שכבר נפטר בברכת יוצר המאורות בשחרית, וחיוב הברכה במוצש"ק אינה אלא זכר למה שאירע לאדם הראשון, ולכן יכול לברך גם אח"כ.

והנה רע"א (סי' רח"צ) הביא הב"י בשם הכל בו, ומדבריו משמע דס"ל הכי, דהרי הביא בסו"ד את התורת חסד שדן במי שרוצה ללמוד בבהמ"ד אחרי מעריב של מוצש"ק לפני שילך לביתו, וכתב דבודאי הי' ראוי שלא ליהנות מהאור עד שיברך על הנר, אבל אם עי"ז יפסיד מלסדר כל הברכות על הכוס, יעדיף להמתין עד שיבדיל על הכוס, ולכן פסק דמי שיש לו בני בית ויוציאם בהבדלה, ויוכל לברך על הנר כדי להוציאם, בודאי צריך לברך על הנר לעצמו בביהכנ"ס ואח"כ יחזור לברך על הכוס להוציא אנשי ב"ב.

אבל השעה"צ שם (סק"ג) כתב שהמנהג לסדר בורא מאורי האש על הכוס, ואין מקפידין במה שנהנין מהאור לפני הבדלה, וראיי' לדבר, שאומרים ויתן לך בביהכנ"ס לפני שבירך על האור (ועי' בשע"ת סוסי' תקצ"ט דאלו שאין אומרים ויתן לך בביהכנ"ס, הוא משום שעדיין לא ברכו על האור, ואינו שגור בפיהם). וע"ע במ"ב (סי' תקצ"ט סק"א) שכתב דכשחל ר"ה במוצש"ק, מתפללין מעריב מתוך הסידור אע"פ שעדיין לא בירך בורא מאורי האש, משום שאין זה הנאה גמורה דקצת שגורה בפיו, והמחמיר יחמיר לעצמו אבל אין להורות לאחרים,

ולכאורה לפי במגילה שאינה שגורה בפיו, ובפרט שחייבים לקרוא מתוך הכתב, אפשר יש מקום להחמיר לברך בורא מאורי האש קודם קריאת המגילה.

ואמנם בשע"ת (סי' תרצ"ג סק"ב) הביא שהברכ"י מחמיר בזה, אבל הביא הכנה"ג הנ"ל ועוד פוסקים המקילים, וכן **למעשה נהגו להקל**, ועי' בכה"ח (סי' תרצ"ג סק"י) שדייק כן מהרמ"א, שפסק דקורין המגילה ואח"כ מבדילין, ולא הזכיר שצריך לכל הפחות להקדים ברכת "בורא מאורי האש" לפני המגילה, משמע **דמסדרו על הכוס אע"פ שנהנה ממנו**.

זמן הבדלה לפני קריאת המגילה או אחריה

כ' הרמ"א (סי' תרצ"ג ס"א) דקורין המגילה ואח"כ מבדילין, והסביר המ"ב (סק"ג) בשם הגר"א, דכל מה שאפשר לאחר את ההבדלה ביציאת היום מאחרינן לה, אבל המהרש"ם בדע"ת (שם) והכה"ח (שם סק"ט) כתבו **דמי שקורא את המגילה בביתו, יבדיל לפני קריאת המגילה** כדי שלא יבא לעשות מלאכה קודם הבדלה, ולפי"ז כש"כ מי שכבר קרא את המגילה בביהכנ"ס, וקוראה עוד פעם כדי להוציא את חבירו, **שיבדיל קודם הקריאה**.

הבדלה בביתו לפני מעריב או כשחוזר אחרי התפלה

כשחל פורים במוצש"ק, והבעל צריך לקרא את המגילה לאשתו כשחוזר מביהכנ"ס, והיא תצטרך לאכול לפני שהוא קורא את המגילה עבורה, יש להסתפק אם יבדיל לפני שהולך למעריב, או שמא ימתין מלהבדיל עד שהתפלל מעריב ושמע את המגילה בביהכנ"ס.

מקום הספק הוא, דאע"פ שבכל מוצש"ק היא יכולה לשתות מים לפני הבדלה, אבל כיון שאינה יכולה להמתין מלאכול (אע"פ שכבר אכלה סעודה שלישית לפני צאה"כ) למשך שעתיים עד שבעלה יתפלל, וישמע את המגילה בביהכנ"ס, ואח"כ יקרא את המגילה עבורה, והבעל יצטרך להבדיל מיד כשחוזר לביתו אחרי התפלה כדי שתוכל לאכול, האם יכול לכתחילה להבדיל לפני שהולך להתפלל מעריב, ואדרבה אפשר עדיף שיעשה כן לכתחילה כמו שיתבאר.

כ' הרמ"א (סוסי' תרצ"ב) שאסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה אפילו אם התענית קשה עליו, והמ"ב (סק"ד) הביא בשם המ"א שדווקא אכילה אסורה אבל טעימה מותרת, ומ"מ אין להקל אלא לצורך גדול, כגון בחולה קצת. לפי"ז בנד"ד מותר לאשתו לטעום לפני שתשמע המגילה, אבל עדיין יש איסור של אכילה וטעימה לפני הבדלה, ולכן בודאי מותר לבעל להבדיל עבורה, אלא דכיון שאסור לו לטעום לפני המגילה, לכאורה צריך להמתין מלהבדיל עד שיחזור מביהכנ"ס, אא"כ היא תצטרך לאכול לפני שהוא חוזר, דבכה"ג יכול להבדיל לפני שהולך להתפלל כיון שיש צורך בכך, ואין לומר שאם היא תרגיש שצריכה לאכול, תבדיל בעצמה, וזה עדיף ממה שבעלה יבדיל עבורה לפני מעריב וישתה יין לפני המגילה, זה אינו, משום שמבואר ברמ"א בהל' שבת (סוסי' רצ"ו) דכיון שיש מחלוקת אם נשים חייבות בהבדלה, לא יבדילו לעצמן אלא ישמעו הבדלה מן האנשים, והמ"ב שם הביא דלמעשה אם אין להן אפשרות אחרת יכולות להבדיל בעצמן. לפי"ז בנד"ד אם היא יודעת שתצטרך לאכול לפני שבעלה יחזור מהתפלה, עדיף שהוא יבדיל עבורה לפני שהולך להתפלל. אבל עדיין **יש להסתפק אם יכול להבדיל לפני מעריב כשיכולה להמתין עד שיחזור מהתפלה**.

מקום הספק הוא משום שמבואר ברמ"א (סי' תרצ"ג ס"א) שקורין המגילה ואח"כ מבדילין, והסביר המ"ב (סק"ג) טעם הדבר, דכל מה שאפשר לאחר את ההבדלה ביציאת היום מאחרינן ליה, אבל הפר"ח (שם) כתב, כיון שמבואר בכל בו ובעוד ראשונים שמברכים "בורא מאורי האש" לפני קריאת המגילה כדי שלא ליהנות מהאור במוצש"ק בלי ברכה, לכן עדיף שיבדיל לפני קריאת המגילה (יש להעיר שהמ"ב השמיט את חידושו של הפר"ח, והיינו לשיטתי בהל' שבת - סי' רח"צ שעה"צ סק"ג, ומ"ב סי' תקצ"ט סק"א - שפסק דלא קיי"ל שצריך לברך בורא מאורי האש לפני שנהנה מן האור במוצש"ק, כיון שכבר בירך "יוצר המאורות" בברכות ק"ש בשחרית, ועי' משי"כ במעדני יום טוב ח"ה סי' קל"א בזה).

המהרש"ם (דעת תורה סי' תרצ"ג ס"א) כי דלפי הראשונים הסוברים דבחנוכה יש להבדיל לפני שמדליק הנרות, כמו"כ במגילה יבדיל לפני קריאת המגילה, אבל דווקא ביחיד, משא"כ בביהכנ"ס שמדליקין את הנרות לפני הבדלה כמש"כ הט"ז (סי' תרפ"א). אבל יש להעיר שהמ"ב בהל' חנוכה (שם סק"ג) הביא ביאור האחרונים דהסיבה שמבדיל בביתו לפני הדלקת הנרות היא מדין תדיר, וא"כ התינוח במוצש"ק חנוכה כשחוזר לביתו אחרי מעריב, וכן בליל פורים שחל במוצש"ק וחוזר לביתו אחרי מעריב, יקדים הבדלה לפני קריאת המגילה מדין תדיר, אבל מהיכ"ת לומר שיבדיל לפני מעריב, דאדרבה תפילת מעריב יותר תדירה מהבדלה, אא"כ לא יתפלל מיד במוצש"ק עד שיעבור זמן רב, ואז כיון שהמצוה של מעריב אינה לפניו, אין לה מעלת תדיר.

עוד יש לציין שהכה"ח (סי' תרצ"ג סק"ט) הביא בשם הבגדי ישע, שבביתו עדיף יותר להקדים להבדיל כדי שלא יעשה מלאכה לפני הבדלה, אבל אי משום הא, הרי יכול לומר "ברוך המבדיל", ונ"מ טובא בזה דהרי לכתחילה אסור לטעום לפני קריאת המגילה, ומהיכ"ת להתיר לו לכתחילה להבדיל ולשתות יין לפני קריאת המגילה, ובשלמא כשיש צורך בדבר, אבל אם כל הסיבה היא רק כדי שלא יעשה מלאכה לפני שיבדיל, הרי יכול לומר "ברוך הבדיל" כמו שהנשים רגילות לומר בכל מוצש"ק לפני שבעליהן חוזרים מביהכנ"ס.

עוד יש להעיר, אע"פ שהא"ר (סי' תרצ"ב סק"א) הסביר, דהא דמחמירים כ"כ שלא לטעום לפני קריאת המגילה (מה שלא מצאנו בשאר מצוות), היינו משום שאחרי התענית חיישינן שמא ימשך לאכול ויזלזל בקריאת המגילה, ולפי דבריו א"צ לחוש לכך כשפורים חל במוצש"ק כיון שאינו בצום בכניסת פורים, אבל נראה דכיון שהמ"ב השמיט דברי הא"ר, משמע דס"ל דאין זו הסיבה היחידה, וא"כ אין להקל באיסור טעימה לפני המגילה כשפורים חל במוצש"ק יותר מבכל שנה (ובפרט שני"מ כזו הו"ל להפוסקים להביא לגבי פורים שחל במוצש"ק, ומדלא הזכירו חילוק זה, משמע דלא ס"ל הכי).

ולכן למעשה לכתחילה אין לעשות הבדלה בביתו לפני שהולך להתפלל מעריב, אא"כ אשתו תצטרך לאכול או לשתות (ואפילו בטעימה בעלמא) לפני שיחזור מהתפילה, ומ"מ אם לא הבדיל לפני מעריב, כשחוזר מהתפילה, אפילו אם בני ביתו אינם צריכים לאכול לפני שישמעו המגילה, בכל זאת יקדים להבדיל לפני שיקרא המגילה עבורם כיון שהבדלה היא תדירה, ותדיר ושאינו תדיר קודם.

בעל קורא שהוא חבר הצלה הפסיק באמצע קריאת המגילה עקב קריאה דחופה

אם נשתתק הקורא באמצע המגילה, דעת האחרונים שהבעל קורא השני העומד תחתיו אינו צריך להתחיל לקרא את המגילה מתחילתה, אלא יתחיל מהמקום שפסק הראשון משום טרחא דצבורא (מ"ב סי' תרצ"ב סק"ב), וכש"כ שא"צ לברך מחדש, דהרי כל הקהל כבר יי"ח בברכת הראשון, אבל ע"ש בשע"ת (סק"ב) שהקולא הזו משום טירחא דציבורא היא דווקא בשנה רגילה שהצבור מתענים, אבל כשחל פורים במוצש"ק, כיון שאינם מתענים, אם רוב הצבור מסכימים שיתחיל מראש, טוב להתחיל מראש שלא יהיה נפשם עגומה בקריאה לחצאין.

לאסוף מתנות לאביונים בעיר בי"ד כדי ליתנם לבן כרך

מעשה שהיה בראובן שגר בבני ברק שאוסף מתנות לאביונים כל שנה עבור שמעון קרוב משפחה שלו שגר בירושלים, ונסתפקו היאך יכול לאסוף עבורו השנה שפורים חל במוצש"ק. מקום הספק הוא מאחר ונחלקו הדעות אי אזלינן בתר הנותן שהוא בן י"ד או בתר המקבל שהוא בן ט"ו, והרי האור שמח (חי' על מגילה ד.) ומרן החזו"א זצ"ל (דינים והנהגות פכ"ג ס"א) ס"ל דא"א לצאת מצות מתנלי"א אא"כ הוא פורים גם לנותן וגם למקבל, ולכן בן עיר אינו יי"ח במה שנותן לבן כרך בי"ד, ובן כרך אינו יי"ח במה שנותן לבן עיר בט"ו, דבי"ד אין הבן כרך יכול לקבל דאינו פורים אצלו, ובט"ו אין הבן עיר מצווה במתנלי"א. ומעשה שהי' באלמנה מירושלים, שרצו לאסוף מתנלי"א עבורה בב"ב, ופסק הגרשז"א זצ"ל (שלמי מועד עמוד רע"ט) שתבא ליום י"ד לשהות בב"ב כדי שיהי' לה דין בן פרוז, ואז יוכלו לקיים בה מצות מתנלי"א כדין. בעקבות

הפסק הזה, כל שנה שמעון יוצא מירושלים בתענית אסתר להיות בעיר עד אחרי התפלה ביום י"ד כדי שיוכל לקבל המתנלי"א.

השנה שפורים חל במוצש"ק, שאל ראובן אם יכול לאסוף מתנות לאביונים עבור שמעון, אע"פ שיצא מירושלים רק במוצש"ק כדי להיות בעיר בליל י"ד עד למחרת בבוקר. מקום הספק הוא ממתי צריך להיות בעיר כדי שיהיה לו הדינים של פרוז, דמצד אחד המ"ב (סי' תרפ"ח סק"ב) ס"ל דהכל תלוי היכן הוא נמצא בעמוד השחר של י"ד אדר, ואילו החזו"א (סי' קנ"ב סק"ו) ס"ל דהכל תלוי היכן הוא נמצא בכניסת ליל י"ד, ולכן לפי מרן החזו"א זצ"ל, בן כרך שהיה בכרכו בכניסת ליל י"ד, ובמשך הלילה יצא משם והלך לעיר, אינו מתחייב כבן עיר אפילו אם בכניסת ליל י"ד היה בדעתו להיות בעיר בהאיר המזרח.

לפ"ז בנד"ד, לשיטת המ"ב כיון ששמעון ילך לעיר משך ליל י"ד, שפיר נקרא בן עיר וזכאי לקבל מתנלי"א ביום י"ד, אבל לפי מרן החזו"א זצ"ל שמצריך שיהיה בעיר בכניסת ליל י"ד, אם לא יסע לשם כבר מערב שבת, לא יהיה זכאי לקבל מתנלי"א מהפרזים, ולכן כשראובן אוסף מתנלי"א, אם הוא משער שהנותנים חוששים לשיטת מרן החזו"א זצ"ל, אינו יכול לאסוף השנה עבור שמעון אא"כ שמעון יסע לעיר כבר לפני שבת.

אבל יש להעיר לפמש"כ המ"ב (סי' תרפ"ח סק"ח), דאמנם הפר"ח ס"ל דמי שדינו לקרא בט"ו אינו יכול לקרא המגילה בי"ד להוציא בן י"ד כיון שאינו מחוייב בדבר עתה, אבל הפמ"ג ס"ל דבדיעבד אם בן כרך קרא המגילה בי"ד להוציא בן י"ד יי"ח, והשעה"צ (סק"ח) כ' דגם הגר"א ס"ל הכי, ולפ"ז הסתפק הג"ר אברהם גנחובסקי זצ"ל, כיון שמבואר בפמ"ג שכן כרך נחשב קצת בר חיובא בי"ד, א"כ אפשר ה"ה לגבי משלוח מנות ומתנות לאביונים אם בן י"ד נתן לבן ט"ו ביום י"ד דשפיר יי"ח, ובפרט דנחלקו הדעות בכלל אי אזלינן בתר הנותן או בתר המקבל, ודלא כשיטת האור שמח והחזו"א זצ"ל וצ"ע.

קריאת המגילה במושב זקנים אחרי פלג המנחה בשבת – חיילים מצריכים לצאת לפעילות מיד במוצש"ק

במושב זקנים קשה מאוד לזקנים ללכת לישון מאוחר, ובודאי קשה להם להתרכז ולשמוע קריאת המגילה כשהם עייפים, ולכן לפעמים (כגון באוסטרליה ובארגנטינה שצאה"כ בפורים הוא מאוחר מאוד), הם מקילים לקרא המגילה מפלג המנחה, אבל השנה שחל ערב פורים בשבת, יש להסתפק אם יש להקל לקרא המגילה בשבת, דחז"ל גזרו שאין קורין המגילה בשבת גזירה שמא יעבירנה ד' אמות ברה"ר.

היתר קריאת המגילה מפלג המנחה בערב פורים

בשו"ע (סי' תרצ"ב ס"ד) נפסק דמי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לביהכ"ס וצריך להמתין עד אחרי שקראו הקהל, וקשה עליו לישוב בתענית כ"כ, יכול לשמוע קריאתה מבעו"י מפלג המנחה ולמעלה, והוסיף הרמ"א דאפילו אם התענית קשה עליו, בכל זאת אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה, והמ"א (שם סק"ז) הביא בשם המהרי"ל חומר האיסור לאכול לפני קריאת המגילה, דאפילו חולה לא יאכל קודם קריאתה אא"כ יש בו סכנה.

קריאת המגילה בשבת אחרי פלג המנחה

והנה בהאי היתר לקרא המגילה מפלג המנחה לעת הצורך, כ' המ"א (שם סק"ו) דאפילו אם פורים חל ביום ראשון מותר לקרא המגילה בשבת אחרי פלג המנחה, אבל למעשה סיים דיש לאסור הדבר כיון שאין קורין המגילה בשבת, והסביר הלבושי שרד - דאפילו אם כבר התפלל מעריב מבעו"י, מ"מ כיון שאסור במלאכה עד צאה"כ, אסור לקרא המגילה שמא יעבירנו ד"א ברה"ר, וע"ע בפמ"ג (שם א"א סק"ו) דפשיטא ליה, דאפילו אם כבר התפלל מעריב בשבת אחרי פלג המנחה, מ"מ אסור לקרא המגילה, דהרי אסור לו לעשות מלאכה עד צאה"כ, וממילא עדיין שייך הגזירה שמא יעבירנה ד"א ברה"ר.

בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קצ"ה) הקשה על המ"א דמנ"ל דחז"ל גזרו על הקריאה בשבת בכה"ג, דהרי הראשונים הקשו למה לא גזרו על מילה בשבת שמא יעבירו ד"א ברה"ר, ותי' הר"ן בר"ה (ח. ד"ה גמ') דבמצוה שאין כל הציבור טרודין לא חיישינן, משום דאם אבי הבן יכשל כל הציבור יזכירוהו, ולפי"ז גם בקריאת המגילה, כשיש כמה יחידים שהם אנוסים יש מקום להקל לקרותה בשבת, משום ששאר העם אינם טרודים והם יזכירום. החת"ס זצ"ל הוסיף, דאמנם הגמ' (מגילה ד.) הביאה עוד טעם למה אין קורין המגילה בשבת, מפני שעניניהן של עניים נשואות למקרא מגילה (פרש"י לקבל מתנות לאביונים ואי אפשר בשבת), אבל כשקורין המגילה אחרי פלג המנחה בשבת, לא שיך חשש זה בהקדמה כל שהוא לפני צאה"כ.

אבל בהגהות ברוך טעם (על המ"א הנ"ל) כתב, כיון שחז"ל כבר גזרו שלא לקרא המגילה בשבת, ממילא חלה הגזירה משום לא פלוג גם לגבי קריאת המגילה אחרי פלג המנחה בשבת כשפורים חל במוצש"ק.

קריאת המגילה בביהש"ש של מוצש"ק

והנה הפמ"ג (משב"ז סי' תרצ"ב סוסק"ג) הסתפק, דאפשר יש להקל לקרא המגילה בביהש"ש לפני מוצש"ק, דהרי מבואר בשו"ע בהל' שבת (סי' שמ"ב) דבביהש"ש בכניסת השבת לא גזרו על שבות במקום מצוה, וא"כ אפשר ה"ה בביהש"ש במוצש"ק, ואע"ג דהמ"א שם נשאר בצ"ע אם לא גזרינן על שבות בביהש"ש דמוצש"ק, דאפשר שמה חמור יותר דאיקבע איסורא, וציין הפמ"ג למש"כ המ"א בהל' לולב (סי' תרנ"ב סק"א) דאם לא נטל לולב ביו"ט ראשון של סוכות עד ביהש"ש יטלנו בלי ברכה, ואע"ג דביו"ט שני לא אמרינן הכי משום דהוא רק מדרבנן, כיון דמגילה היא מדברי קבלה, י"ל דלא אמרינן ספיקא לקולא, וממילא אפשר יש להקל לקרא המגילה בביהש"ש דמוצש"ק ונשאר בצ"ע.

אבל לענ"ד נראה דאם אין אנחנו מקילים לקרא המגילה אחרי פלג המנחה, אין להקל אחרי ביהש"ש, דהרי הפמ"ג בעצמו צידד דיש להקל משום דקריאת המגילה אינה מדרבנן אלא מדברי קבלה, אבל לכאורה יש להעיר עליו, ממש"כ הטו"א במגילה (ד.) דרק קריאת המגילה ביום היא מדברי קבלה, אבל קריאתה בלילה היא רק מדרבנן, וכן פסק המ"ב להלכה (ע' שעה"צ סי' תר"צ סקמ"א), וא"כ לפי המ"ב א"א לצרף האי סברא שמצות קריאת המגילה היא מדברי קבלה, כדי להתיר קריאתה בביהש"ש דמוצש"ק, כאשר איקבע איסורא. ובלא"ה בעצם ספיקת המ"א, כתב המ"ב בהל' שבת (סי' שמ"ב סק"ג) בשם הבית מאיר, דיש להחמיר משום דאין אנו בקיאים בזמן ביהש"ש מתי מתחיל הזמן שאיננו ודאי יום (אמנם אי משום האי טעם לבד, יש מקום להקדים קצת לפני צאה"כ בזמן שהוא ודאי ביהש"ש, אבל משום דאיסורא אין להקל).

ולכן למעשה אינו ראוי שיקראו המגילה בשבת עד צאה"כ, ומ"מ כשיש צורך בדבר יכולים הני זקנים להקדים להתפלל מעריב קצת לפני צאה"כ כמבואר בשו"ע (סי' רצ"ג ס"ג), בתנאי שיקפידו שלא לעשות מלאכה עד צאה"כ. וי"א דעדיף שלא יקדימו להתפלל בין השמשות, כדי להוסיף מחול על קודש (כמבואר בסי' רצ"ג ס"א), אלא יקראו המגילה ואח"כ יתפללו (שושנת ישראל פי"ד ס"א).